

ლელა ციხელაშვილი

ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი,
საქართველო

მეტყველების წრის ზმნის პირიანი და უპირო ფორმების (მიმღებობების) გადმოტანა ბიბლიის ქართულ ვერსიებში (მცირე წინასწარმეტყველთა წიგნების მიხედვით)

საკვანძო სიტყვები: ბიბლიის ქართული ვერსიები, მეტყველების
წრის ზმნები

1. შესავალი. ცნობილია, რომ სეპტუაგინტის ბერძნულისთვის დამახასიათებელია მეტყველების წრის ერთი ან ერთზე მეტი ზმნის პირიანი თუ უპირო ფორმის (აქტიური მიმღებობის) გამოყენება პირდაპირი ნათქვამის წინ, რაც ებრაიზმს წარმოადგენს, მაგ.: *καὶ ἀπεκρίθησαν καὶ εἶπαν* [ზაქარია 1:6]. სტატიის მიზანია ამ ტიპის ზმნების (თქმის სემანტიკური ველის, *verba dicendi*) ქართულად თარგმნის საკითხის შესწავლა როგორც ეკვივალენტების შერჩევის, ისე გრამატიკული, ანუ მორფოსინტაქსური, კუთხით.

აღნიშნული საკითხის შესასწავლად ემპირიულ მასალად გამოვიყენეთ ბიბლიის მცირე წინასწარმეტყველთა¹ წიგნებისა და არაკანონიკური ბარუქის წიგნის ქართული ვერსიები. ამ მხრივ ზაქარიას წინასწარმეტყველების ტექსტმა გარკვეული თავისებურება გამოავლინა დანარჩენ წიგნებთან შედარებით, ამიტომ

¹ ბიბლია შეიცავს თორმეტი მცირე წინასწარმეტყველის წიგნს: ოსე/ჰსე, იოველი, ამოსი, აბდია, იონა, მიქია, ნაუმი, ამბაკუმი, სოფონია, ანგია, ზაქარია და მალაქია.

გადავწყვიტეთ, აქცენტი ამ ტექსტის მონაცემებზე გაგვკეთებინა.

წინასწარმეტყველთა წიგნების მეცნიერული შესწავლის საფუძველზე გარკვეულია, რომ მათი ძველი ქართული თარგმანის დედნის ენა ბერძნული უნდა ყოფილიყო.² *ზაქარიას წინასწარმეტყველება* და, ზოგადად, მცირე წინასწარმეტყველთა წიგნების ქართული ბიბლიური თარგმანები ქმნიან ორ ტექსტუალურ ფორმას: პირველი წარმოადგენს **ძველ თარგმანს**, რომელიც დაცულია **ოშკისა** (ათონის ივერიის მონასტრის Ath.-1 ხელნაწერი, 978-979 წწ.) და **იერუსალიმის** (იერუსალიმის ბერძნული საპატრიარქოს ბიბლიოთეკის Jer-11/7 ხელნაწერი, XI ს.) ბიბლიების ნუსხებში, ხოლო მეორე არის ელინოფილური/გელათური თარგმანის სტილით შესრულებული ვერსია, რომელიც დაცულია **გელათის** (A-1108 ავტოგრაფული ნუსხა, XII-XIII სს.), **მცხეთურ** (A-51 ხელნაწერი, XVII-XVIII სს., იგივე საბას ბიბლია) და **ბაქარის** (A-455, ქართული ბიბლიის 1743 წლის მოსკოვური გამოცემა) ბიბლიებში.³

ქართულ ვერსიებს შორის არსებულ სხვაობას შეიძლება განაპირობებდეს: ა) სხვადასხვა ტრადიციის მატარებელი ბერძნული დედნის არსებობა; ბ) მთარგმნელთა განსხვავებული სტილი და ტექნიკა; გ) გადამწერის მიერ შეტანილი ცვლილებები.⁴ *ბარუქის წიგნის* მაგალითზე ც. ქურციკიძემ დამაჯერებლად აჩვენა, რომ **ძველი და გელათური ვერსიები ერთი ტრადიციის ბერძნული დედნიდან მომდინარეობს**, გელათური ვერსია წარმოადგენს არა ახალ, დამოუკიდებელ თარგმანს, არამედ ძველი თარგმანის (ოშკისა და იერუსალიმის ბიბლიების ხელნაწერებში დაცული რედაქციის) **ბერძნული სეპტუაგინტის ტექსტთან შეჯერების შე-**

² ქურციკიძე 1973; ცვიტიშვილი 1976; Kharanauli 2013; გულედანი 2014; მაგრაქველიძე 2019; ლურსმანაშვილი 2020 და სხვ.

³ წინასწარმეტყველთა ტექსტებს შეიცავენ, აგრეთვე, ლექციონარები. მაგ., *ზაქარიას წინასწარმეტყველებას* შეიცავენ პარიზის (Geo.#3, XI ს.), ლატალის (X ს.), სინისა (Sin-37, 982 წ.) და კალის/ლაგურკის (Q-1653, X ს.) ლექციონარები.

⁴ ვრცლად იხ. ხარანაული 2006.

დეგად მიღებულ რედაქციას.⁵ ამასთანავე, გელათის ბიბლიის A-1108 ხელნაწერი წარმოადგენს ავტოგრაფულ ნუსხას, რაც გამო-რიცხავს გადამწერის ჩარევას. ამდენად, ის ცვლილებები, რომ-ლებიც შეაქვს გელათელ მთარგმნელ-რეცენზენტს ძველ თარ-გმანში ბერძნული დედნის ადეკვატურად გადმოღების მიზნით⁶ მხოლოდ თარგმანის განსხვავებული სტილითა და ტექნიკით შე-იძლება აიხსნას.

მცირე წინასწარმეტყველთა წიგნების შემცველი ბიბლიის ქარ-თული ვერსიების ბერძნულ დედანთან მიმართების შესწავლის საფუძველზე, სტატიაში შევეცდებით ვაჩვენოთ, რა განსხვავებას გვიჩვენებენ ძველი და გელათური ტიპის თარგმანები/რეცენზი-ები პირდაპირ ნათქვამთან გამოყენებული *მეტყველების* წრის ზმნებისა თუ მიმღობების ქართულად გადმოტანის საკითხში, რა განსაზღვრავს ამ სხვაობას და როგორ ვლინდება იგი თარგმა-ნის განსხვავებული სტილით შესრულებულ ტექსტებში.

2. პირდაპირ ნათქვამთან გამოყენებული *მეტყველების* წრის ზმნები/მიმღობები მცირე წინასწარმეტყველთა წიგნებში. ცნობილია, რომ პირდაპირი ნათქვამი სინტაქსურად წარმოად-გენს პირდაპირდამატებით დამოკიდებულ წინადადებას, რომ-ლის მთავარ წინადადებაში *მეტყველების* წრის ერთზე მეტი ზმნა/მიმღობა მხოლოდ იმ შემთხვევაში გამოიყენება, თუ ეს უკანასკნელი უსწრებს დაქვემდებარებულ წინადადებას (1, 8, 9, 10, 11...). ცნობილია, რომ, როგორც ბიბლიის ბერძნულისთვის, ისე ძველი ქართული ნათარგმნი თუ ორიგინალური ლიტერატუ-რისთვის პირდაპირი ნათქვამის არსებობის შემთხვევაში სწორედ

⁵ ქურციკიძე 1973, 249- 253.

⁶ საბასა და ბაქარის ბიბლიები, ორივე, მთლიანად A-1108 ხელნაწერს ეყრდნობა და, შესაბამისად, გელათური ვერსიის იდენტურია. მიზეზი ისაა, რომ საბას ბიბლიაში წინასწარმეტყველთა წიგნები ჩაკინძულია წინასწარმეტყველთა წიგნების 1710-1711 წლების თბილისური გამოცემიდან, რომელიც A-1108 ხელნაწერის მიხედვით შესრულდა (ინგოროყვა 1939, 125). იმავე 1710-1711 წლების გამოცემიდან არის გადაბეჭდილი ეს წიგნები ბაქარის ბიბლიაშიც.

ეს წყობაა დამახასიათებელი.⁷ იშვიათ შემთხვევებში პირდაპირი ნათქვამის მომდევნოდ (2) ან გათიშვისას (3, 22) მეტყველების წრის ერთი ზმნაა წარმოდგენილი:

(1) ამოს 7:14 *καὶ ἀπεκρίθη Ἀμας καὶ εἶπεν πρὸς Ἀμασιαν* LXX

მიუგო ამოს და ჰრქუა ამასიას: OJ

და მიუგო ამმოს და თქუა ამასიასს მიძართ: SB

(2) ამოს 7:3 ... *καὶ τοῦτο οὐκ ἔσται λέγει κύριος*⁸ LXX

„და ესე არა იყოს,“ – იტყვს უფალი. OJ

„და ესე არა იყოს,“ – თქუა უფალმან. GSB

(3) მალაქია 1:2 *οὐκ ἄδελφός ἦν Ἡσαυ τοῦ Ἰακωβ λέγει κύριος καὶ ἠγάπησα τὸν Ἰακωβ*⁹ LXX

არა ძმა იყო ესავ იაკობისი? – იტყვს უფალი. – და შევიყუარე იაკობი. OJ

არა ძმა იყო ისავ იაკობისი? – იტყვს უფალი. – და შევიყუარე იაკობი. SB

2.1. მეტყველების წრის ერთი ზმნა/მიმღეობა პირდაპირი ნათქვამის წინ. ჩვენს ხელთ არსებული მასალის მიხედვით, ქართული ბიბლიის როგორც ძველ, ისე გელათურ ვერსიებში პირდაპირი ნათქვამის წინ მაშინაა წარმოდგენილი მხოლოდ ერთი პირიანი ზმნა სიტყუა/თქუმა/რქუმა (ან გელათის ბიბლიაში – მეტყუელ მიმღეობა), თუ სეპტუაგინტაში შესაბამის ადგილას *λέγω* („ვამბობ, ვყვები“) ზმნის პირიანი ფორმა (4, 5, 6) ან ნომინატივში მდგარი აწმყო ღროის აქტიური მიმღეობა/პარტიციპიუმი დას-

⁷ ერთელიშვილი 1962, 172.

⁸ λέγει| ειπε(v) C-68-613

⁹ om. λέγει κύριος 1° W' Arab

ტურდება (7).¹⁰ ცნობილია, რომ ბერძნულში *λέγω* სუპლეტური წარმოებისაა (*λέγει* – აწმყო, *εἶπεν* – აორისტი). ძველ ქართულში მისი შესატყვისი *იტყვს/ეტყვს* ზმნაც სუპლეტურად აწარმოებს მწკრივის ფორმებს და II სერიაში *თქუა/ჰრქუა* ზმნები ენაცვლება:

(4) ბარუქ 1:10 *καὶ εἶπαν*¹¹ ἰδοὺ ἀπεστείλαμεν πρὸς σὺν ἄργύριον...

LXX

და *თქუეს*: აჰა ესერა, მიგიძღუანეთ თქუენ ვეცხლი... OJ

და *თქუეს*: აჰა წარმოვგზავნეთ თქუენდა ვეცხლი... GaSB

(5) ზაქარია 2:2 *καὶ εἶπα* πρὸς αὐτόν ποῦ σὺ πορεύῃ καὶ *εἶπεν* πρὸς με διαμετρήσαι τὴν ἱερουσαλημ...¹² LXX

და *ჰარქუ* მას: ვიდრე ხუალ შენ? და *მრქუა* მე: განზომად იერუსალჰმისა... OJ

და *ჰთქუ* მისადმი: სადა წარხუალ შენ? და *თქუა* ჩემდამო: განზომად იმრუსალიმისა... GSB

(6) ზაქარია 8:20 *τάδε λέγει*¹³ κύριος παντοκράτωρ ἔτι ἦξουσιν λαοὶ πολλοὶ ... LXX

ამას *იტყვს* უფალი ყოვლისა მჰყრობელი: მერმე მო-ვე-ლა-ვიდენ ერნი მრავალნი... OJ

ამათ *იტყვს* უფალი ყოვლისა მჰყრობელი: მერმე მოვიდენ ერნი მრავალნი... SB

(7) მიქია 2:4 *ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐκείνῃ* λημφθήσεται ἐφ' ὑμᾶς παραβολὴ καὶ θρηνηθήσεται θρηῆνος ἐν μέλει *λέγων*¹⁴ LXX

¹⁰ ამ უკანასკნელის ეკვივალენტად გელათის ბიბლიაში *მუტყუელ* სასუბიექტო მიმღებობა იქნება წარმოდგენილი.

¹¹ *εἶπαν* – აქტივი, აორისტი, მე-3 პირი, მრ. რ.

¹² *εἶπα*] εἶπον V L'–613 Th.

¹³ *λέγει* – აქტივი, აწმყო, მე-3 პირი, მხ. რ.

¹⁴ *λέγων*] λεγοντων Wc L'–36-613 LaC Arm Cyr.F Th.Tht.Hi.

მას დღეს შინა მოიღოს იგავი ესე თქუენ ზედა და გბოდებ-
 ლენ თქუენ გოდებასა შესხმით და **თქუნ:** OJ

მას დღეს შინა მოღებულ იქმნეს თქუენ ზედა იგავი და იგ-
 ოდებოს გოდებაჲ კილოდთა **მეტყუელი:** GSB

**2.2. მეტყველების წრის ერთზე მეტი ზმნა/მიმღეობა პირდა-
 პირი ნათქვამის წინ.** მცირე წინასწარმეტყველთა წიგნებისთვის
 პირდაპირი ნათქვამის წინ დამახასიათებელია მეტყველების
 წრის ერთი ან ორი ფორმის გამოყენება.¹⁵ თორმეტი წიგნიდან ამ
 მხრივ გამონაკლისს წარმოადგენს მხოლოდ ზაქარიას წინასწარ-
 მეტყველება, რომლისთვისაც ამავე პოზიციაში ნიშანდობლივია
 მეტყველების წრის როგორც ერთი ან ორი (14, 17, 25, 28), ისე სამი
 ფორმის გამოყენებაც (8, 9, 10, 23, 24, 38, 27):¹⁶

(8) ზაქარია 4:6 *καὶ ἀπεκρίθη καὶ εἶπεν πρὸς με λέγων...*¹⁷ LXX

და მომიგო და მრქუა მე.¹⁸ OJ

და მომიგო და თქუა ჩემდამთ მეტყუელმან: SB

(9) ზაქარია 4:5 *καὶ ἀπεκρίθη ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐμοὶ καὶ εἶπεν
 πρὸς με οὐ γινώσκεις τί ἐστὶν ταῦτα*¹⁹ LXX

და მომიგო და მრქუა მე ანგელოზმან მან, რომელი-იგი
 მეტყოდა მე, და მრქუა: არა იცია, რაჲ არიან ესენი? OJ²⁰

¹⁵ ერთ შემთხვევაში იონას წინასწარმეტყველებაში დავადასტურეთ სამი ფორმა: იონა 3:7 *καὶ ἐκηρύχθη καὶ ἐπρέθη ἐν τῇ Νινευῆ παρὰ τοῦ βασιλέως καὶ παρὰ τῶν μεγιστάνων αὐτοῦ λέγων...* LXX და იქადაგა და ითქუა ნინევეს შინა მეფისა მიერ და მთავართა მისთა მიერ და თქუეს: OJ და იქადაგა და ითქუა ნინევეს შინა მეფისა მიერ და დიდ-დიდთა მისთა მეტყუელთა: SB

¹⁶ 27-ე მაგალითში ბერძნულში *λαλῶν* მიმღეობა მოქმედს არ მიემართება.

¹⁷ om. k. εἶπε II' 26 | λέγων 1' | καὶ εἶπεν 26; > 410 AchSaAeth Arm.

¹⁸ ძველ თარგმანში *λέγων* მიმღეობა უთარგმნელადაა დატოვებული.

¹⁹ ἀπεκρίθη | + μοι 410 | πρὸς με W' 538 AchSaArm Didymus p. 628 Hi. = M] > A' Ath. II557; + λεγων rel.; πρὸς με ὧπρὸς με(v. 6) S* | εἶπα | εἶπον L'' Th.

²⁰ და მომიგო... რომელი-იგი]- J. და მრქუა]- O.

და **მოშიგო** ანგელოზმან, **მზრახვალმან** ჩემ შორის, **მეტყუცლმან** ჩემდა მომართ: არა იცია, რაა არიან ესენი? SB

(10) ზაქარია 4:4 *καὶ ἐπηρώτησα καὶ εἶπον πρὸς τὸν ἄγγελον τὸν λαλοῦντα ἐν ἐμοὶ λέγων τί ἐστὶν ταῦτα κύριε*²¹ LXX

და **ვპკითხე** ანგელოზსა მას, რომელი-იგი **მეტყოდა**, [და] **ვთქუე**: რაა არიან ესენი, უფალო? OJ²²

და **ვიკითხე** და **ვთქუე** ანგელოზისა მიმართ, **მზრახვალისა** ჩემ შორის, **მეტყუცლმან**: რა არიან ესენი, უფალო? SB

ბოლო მაგალითში სეპტუაგინტაში პირდაპირი ნათქვამის წინ ოთხი ფორმა იყრის თავს (ორი ზმნა და ორი მიმღებობა), თუმცა τὸν λαλοῦντα მიმღებობა არ მიემართება მეტყველ პირს, ქვემდებარეს.

როგორც წესი, სეპტუაგინტაში პირდაპირი ნათქვამის წინ მაშინაა გამოყენებული *მეტყველების* წრის ერთზე მეტი (როგორც წესი, ორი) ზმნა/მიმღებობა, თუ პირველ ფორმად გვევლინება გარკვეული ზმნები: *ἀποκρίνομαι* „ვუპასუხებ, მივუგებ“; *ἐπερωτάω* „ვეკითხები“; *ἀπαγγέλλω* „ვამცნებ, ვატყობინებ, ვაცხადებ“; *ἐντέλλω* „ვუბრძანებ, ვამცნებ“; *ἀναβοάω* „ვყვირი“; *βοάω* „ვყვირი“; *λαλέω* „ვამბობ, ბევრს ვლაპარაკობ“; *θρηνέω* „მოვთქვამ, ვგოდებ“; *ἀνακράζω* „ვყვირი, ვლაღადებ“ და სხვ. აღნიშნულ ზმნებთან პლეონასტურად გამოყენებულ მეორე ფორმას წარმოადგენს შედარებით ნეიტრალური სემანტიკის *λέγω* ზმნის²³ როგორც პირიანი

²¹ ἐπερωτήσα 87*?-68 26 198 Cyr.p; ἐρωτήσα 534 | εἶπα W] ειπον B-S L' Th. | om. λέγων V A Co(hab. BoLit) Arm

²² ვპკითხე J. მეტყოდა... უფალო]- J.

²³ *λέγω* ზმნის ერთგვარ ნეიტრალურ სემანტიკაზე მეტყველებს თუნდაც მისი ხშირად გამოყენება *ἀποκρίνομαι* და *ἐπερωτάω* ზმნების ნაცვლად. იმავეს თქმა შეიძლება ქართულში *სიტყუა/თქუმა/რქუმა* ზმნის შესახებაც, რომელიც ხშირად *მიუგო* და *პკითხა* ზმნების სინონიმად გვევლინება: და **პრქუა** უფალმან იონას: ფრიად შეწუხებულ ხარ მენ? და **თქუა** იონა: ფრიად შეწუხებული ვარ მე ვიდრე სიკუდილმდე. [იონა 4:4]

ფორმა (აორისტში) (1, 11, 12, 13, 14, 17, 18), ისე *λέγαν* აწმყო დროის უარტიკლო აქტიური მიმღეობა (15, 16, 28), ამიტომ ეს უკანასკნელი გელათის ბიბლიაში ყოველთვის *მეტყუელი* სასუბიექტო მიმღეობითაა თარგმნილი და არა *მთქუმელი* მიმღეობით. ***λέγαν* ყოველთვის მთავარი წინადადების ბოლოსაა, უშუალოდ პირდაპირი ნათქვამის წინ.** *მეტყველების* წრის ძირითად ზმნასთან მსგავსი/იმავე მნიშვნელობის მქონე მიმღეობის პლეონასტურად გამოყენება ებრაიზმს წარმოადგენს.²⁴ ასეთი მიმღეობა მიუთითებს მთავარი ზმნით გამოხატული მოქმედების ვითარებას. ***λέγαν*** მიმღეობის შესატყვისად ებრაულში არის *וַיִּלְכְּ* (*თქმა* ინფინიტივის ფორმით).²⁵

(11) ამოს 3:9 *ἀπαγγείλατε χάριαις ἐν Ἀσσυρίοις καὶ ἐπὶ τὰς χώρας τῆς Αἰγύπτου καὶ εἴπατε...* LXX

მიუთხაროთ სოფლებსა ასურასტანელთასა და სოფლებსა ქუყანისა ეგვიპტისასა და ***არქეთო*** მათ: OJ

მიუთხაროთ სოფლებსა ასურასტანელთა შორის და სოფლებსა მიმართ ეგვიპტეს შინა და ***არქეთო***: SB

(12) იონა 1:14 *καὶ ἀνεβόησαν πρὸς κύριον καὶ εἶπαν...* LXX

და ***დადად-ყვეს*** უფლისა მიმართ და ***თქუეს***: OJ

და ***ჯმა-ყვეს*** უფლისა მიმართ და ***თქუმს***: GSB

(13) იონა 3:4 *καὶ ἐκήρυξεν καὶ εἶπεν...* LXX

და ***იწყო ქადაგებად*** და ***თქუა***: OJ²⁶

და ***ქადაგა*** და ***თქუა***: SB

²⁴ მას სემიტურ იდიომსაც უწოდებენ (Wallace 1966, 649-650).

²⁵ Blass and Debrunner 1961, 217.

²⁶ თქუაქქა O.

(14) ზაქარია 4:12 *καὶ ἐπηρώτησα ἐκ δευτέρου καὶ εἶπα πρὸς αὐτόν...*²⁷ LXX

და **ვპკითხე** კუალად მეორედ და **ვარქე** მას: OJ

და **ვპკითხე** მეორედ და **ვთქე** მისდა მიმართ: SB

(15) ამოს 2:12 ... *καὶ τοῖς προφήταις ἐνετέλλεσθε λέγοντες...* LXX

... და წინაწარმეტყუელთა მათ **ამცნებლით** და **ეტყოდეთ**: OJ

... და წინადაწარმეტყუელთა **ამცნებლით** **მეტყუელნი**: SB

(16) ანგია 2:1 *ἐλάλησεν κύριος ἐν χειρὶ Ἀγγαίου τοῦ προφήτου λέγων*
LXX

იტყოდა²⁸ უფალი ჯელითა ანგეა წინაწარმეტყუელისადათა და **თქუა**: OJ

თქუა უფალმან ჯელითა ანგეა წინადაწარმეტყუელისათა, **მეტყუელმან**: SB

ჩვენ მიერ შესწავლილ ტექსტებში უფრო ხშირია შემთხვევები, როდესაც აორისტში მდგარ *ἀπεκρίθη* ზმნას მოსდევს აორისტშივე მდგარი *εἶπεν* ზმნა (*ზაქარიას წინასწარმეტყველებაში* ასეთი რვა შემთხვევა დავადასტურეთ, ხოლო სხვა წინასწარმეტყველთა წიგნებში – ექვსი). როგორც სამეცნიერო ლიტერატურაშია აღნიშნული, ებრაულში *მიუყო/უპასუხა* ზმნას მოსდევს არა მარტო *וַיֹּאמֶר*,

²⁷ ἐπερωτησα 22* 26 198 | εἶπον L' C-68 Th.

²⁸ *λαλέω* ზმნა ბერძნულში აორისტშია (*ἐλάλησεν*), მაგრამ ძველ თარგმანში უწყვეტლის მწკრივითაა გადმოტანილი. შეიძლება გვეფიქრა, რომ ამის მიზეზი ტავტოლოგიის თავიდან აცილება უნდა ყოფილიყო (თქუა... თქუა), მაგრამ გასათვალისწინებელია ის გარემოებაც, რომ სხვა შემთხვევებშიც ამ ზმნის ოარისტის ფორმა (24) თუ მიმღეობა (10, 26, 27) ძველ თარგმანში უწყვეტლის მწკრივითაა გადმოტანილი. როგორც ჩანს, იგი მეტყველების პროცესის („ვამბობ, ბევრს ვლაპარაკობ“) გამომხატველ ზმნად მიაჩნდათ. გელათის ბიბლია ზუსტ ფორმალურ თარგმანს გვთავაზობს.

არამედ – **וַיִּבְרָא** (waw²⁹ + *თქმა* იმპერფექტიში), რომლის შესატყვისად სექტუაგინტაში წარმოდგენილია **καὶ εἶπεν**.³⁰

(17) ზაქარია 1:6 ... **καὶ ἀπεκρίθησαν καὶ εἶπαν** *καθὼς παρατέτακται κύριος παντοκράτωρ τοῖς ποιῆσαι κατὰ τὰς ὁδοὺς ὑμῶν* LXX

... **მიუგეს და ჰრქუეს**: ვითარცა განწყობილ არს უფალი ყოვლისა მკერობელი ყოვად ჩუენდა გზათაებრ ჩუენტა ...OJ

... და **მიუგეს და ჰრქუეს**: ვითარ-იგი განაწესა უფალმან ყოვლისა მკერობელმან ყოვად თქუწნდა გზათაებრ თქუწნთა ... SB

(18) ამბაკუმ 2:2 **καὶ ἀπεκρίθη** *πρὸς με κύριος καὶ εἶπεν*: LXX

და **მომიგო** მე უფალმან და **მრქუა**: OJ

და **მომიგო** ჩემდამო უფალმან და **თქუა**: SB

ზემოთ აღვნიშნეთ, რომ პირდაპირი ნათქვამი სინტაქსურად წარმოადგენს პირდაპირდამატებით დამოკიდებულ წინადადებას, ამიტომ ამ ტიპის დაქვემდებარება მთავარ წინადადებაში გულისხმობს *მეტყველების წრის* გარდამავალ ზმნას. ჩვენი აზრით, ამავე ჯგუფში შეიძლება განვიხილოთ, *მეტყველების წრის* ძირითადი ზმნის ნაცვლად, გარდაუვალი ზმნის სინტაქსური კონსტრუქციის მქონე „და **იყო სიტყუა**“ ტიპის შესიტყვება, რომელიც ბერძნული „**καὶ ἐγένετο λόγος**“-ის ზუსტი თარგმანია და ებრაიზმს წარმოადგენს (მდრ. ებრაულში: **וַיִּבְרָא** (waw + *ყოფნა* იმპერფექტიში + *სიტყვა/ლაპარაკი*)). ცნობილია, რომ *სი-ტყუა*, წარმოშობით, *იტყვს/ეტყვს* ზმნის მასდარია და შემდეგ მოხდა მისი გასუბსტანტივება. ეს ლექსემა ძველ ქართულში გამოიყენებოდა

²⁹ ებრაული waw consecutivum-ის შესატყვისია სექტუაგინტაში **καὶ**, ხოლო ქართულში – და. ვრცლად ამის შესახებ იხ. დანელია 1998ბ.

³⁰ Blass and Debrunner 1961, 217.

როგორც მასდარის, ისე არსებითი სახელის ფუნქციით.³¹ ბერძნულშიც *λόγος*³² დაკავშირებულია *λέγω* ზმნასთან და, ზოგადად, საუბრის აღმნიშვნელ ლექსემასაც წარმოადგენს.

(19) ანგია 2:20 *καὶ ἐγένετο λόγος κυρίου ἐκ δευτέρου πρὸς Ἀγγαῖον τὸν προφήτην τετράδι καὶ εἰκάδι τοῦ μηνὸς λέγων LXX*

და *იყო სიტყუა* უფლისა ანგეას მიმართ წინაწარმეტყუელისა მეორედ ოცდაოთხსა თვისასა და *ჰრქუა*: OJ³³

და *იქმნა სიტყუა* უფლისა მეორედ ანგეას მიმართ წინაწარმეტყუელისა მეოთხესა და მეოცესა თთვისასა
მეტყუელი: SB

(20) იონა 3:1 *καὶ ἐγένετο λόγος κυρίου πρὸς Ἰωάνν ἐκ δευτέρου λέγων LXX*

სიტყუა უფლისა იონაის მიმართ მეორედ და *ჰრქუა*: OJ³⁴

და *იქმნა*³⁵ *სიტყუა* უფლისა იონას მიმართ მეორედ
მეტყუელი: SB

(21) ზაქარია 8:18 *καὶ ἐγένετο λόγος κύριου παντοκράτορος πρὸς με λέγων. LXX*

და *იყოს სიტყუა* უფლისა ყოვლისა მპყრობელისა ჩემდა მომართ და *თქუა*: OJ

და *იყოს სიტყუა* უფლისა ყოვლისა მპყრობელისა ჩემდამო
მეტყუელი: SB

³¹ ძველ ქართულში *სიტყუა* ლექსემის მნიშვნელობების შესახებ იხ. ენუქაშვილი 1988.

³² სემანტიკური თვალსაზრისით, ეს ლექსემა საკმაოდ დატვირთულია. მაგ., თ. გიორგობიანი მიუთითებს მის 35-მდე მნიშვნელობას (გიორგობიანი 2019, 242-243).

³³ ჰრქუა|თქუა J.

³⁴ სიტყუა|და იყო სიტყუა J.

³⁵ როგორც წესი, გელათის ბიბლიაში *იყო* > *იქმნა*.

2.3. პირდაპირი ნათქვამის დიდი მონაკვეთები მცირე წინასწარმეტყველთა წიგნებში. წინასწარმეტყველთა ზოგიერთი წიგნი ნაკლებად ან სულ არ შეიცავს დიალოგს და დიდი ადგილი ეთმობა უფლის სიტყვების გადმოცემას. როგორც ცნობილია, ძველი ქართულისთვის, საზოგადოდ, არ არის დამახასიათებელი პირდაპირი ნათქვამთან სხვათა სიტყვის ნაწილაკების გამოყენება (ასეთი შემთხვევები ძალიან იშვიათია).³⁶ ენის ეს თავისებურება ჩვენ მიერ განხილულ ტექსტებშიც იკვეთება. როგორც მცირე წინასწარმეტყველთა დანარჩენი წიგნებისთვის, ისე *„ზაქარიას წინასწარმეტყველებისთვის“* ნიშანდობლივია, რომ „სიტყუად უფლისაჲ“, რომელიც პირდაპირ (ან ირიბ) ნათქვამს წარმოადგენს, ხშირად საკმაოდ ვრცელ მონაკვეთს მოიცავს (რამდენიმე მუხლს ან თავსაც) და მასში შიგადაშიგ (ზოგ ტექსტში – დიდი მონაკვეთების შემდეგ, ზოგშიც – უფრო ხშირად) ჩართულია ავტორის სიტყვები ამ ტიპისა: *„იტყვს უფალი“*, *„იტყვს უფალი ყოვლისა მპყრობელი“*, *„იტყვს უფალი ძალთა“*, *„იტყვს უფალი ღმერთი ისრაჲლისაჲ“*... ასეთ შემთხვევებში მხოლოდ ერთი ზმნაა გამოყენებული, *იტყვს*, რომელიც აწმყოს მწკრივითაა წარმოდგენილი, ბერძნული *λέγει* (აწმყო/პრეზენსი) ზმნის ეკვივალენტად. *„იტყვს უფალი“* ტიპის ავტორის სიტყვების ჩართვა წინასწარმეტყველთა ზოგ წიგნს მეტად ახასიათებს (ამოს, მალაქია), ზოგს – ნაკლებად (ჰსე). აღნიშნულის ნიმუშად შეიძლება დავასახელოთ *„ზაქარიას წინასწარმეტყველების“* მე-8 თავი (8:1-23), რომელშიც *„(ამათ) იტყვს უფალი (ყოვლისა მპყრობელი)“* 14-ჯერ არის ჩართული უფლის სიტყვებში (მუხლის დასაწყისში, ბოლოს ან შუაში, როგორც გათიშულ პირდაპირ ნათქვამთან). მაგალითად მოვიყვანთ მე-14 მუხლს:

³⁶ კიზირია 1969, 65-66.

(22) ზაქარია 8:14 *διότι τάδε λέγει κύριος παντοκράτωρ ὁν τρόπον διεσηήθηεν τοῖς κακῶσαι ἅμας ἐν τῷ παροργίσει με τοὺς πατέρας ἡμῶν λέγει κύριος παντοκράτωρ καὶ οὐ μετενόησα LXX*

რამეთუ ამას **იტყვს** უფალი ყოვლისა მპყრობელი: ვითარცა-იგი განვიზრახე ბოროტის-ყოფად თქუნდა განრისხებასა მისთვის ჩემისა მამათა თქუნთაგან, – **იტყვს** უფალი ყოვლისა მპყრობელი, – და არა შევინანე. OJ

მით რამეთუ ამათ **იტყვს** უფალი ყოვლისა მპყრობელი: ვითარ-სახედ ვიგულებ განბოროტება თქუენი განრისხებასა შინა ჩემსა მამათა მიერ თქუენთა, – **იტყვს** უფალი ყოვლისა მპყრობელი, – და არ შევინანე. SB

2.4. მეტყველების წრის ზმნები/მიმღებები ზაქარიას წინასწარმეტყველების წიგნში. ზოგადად, პირდაპირი ნათქვამის წინ მეტყველების წრის ერთზე მეტი ფორმის გამოყენების სიხშირე დამოკიდებულია: ა) თავად ტექსტის შინაარსზე – რამდენად ხშირია მასში დიალოგური მეტყველება (პირდაპირი ნათქვამის გამოყენება) და ბ) გამოყენებული ზმნების სემანტიკაზე. მაგ., თუ ტექსტში არ დასტურდება ზემოთ ჩამოთვლილი ის ზმნები, რომლებსაც პლეონასტურად მოსდევს *λέγω* ზმნა/მიმღებობა, ვერც ამ წრის ერთზე მეტი ფორმა მოიყრის თავს. თუმცა მხოლოდ ეს გარემოებები არ უნდა განაპირობებდეს იმას, რომ ზაქარიას წინასწარმეტყველების წიგნში ამ პოზიციაში მეტყველების წრის ერთზე მეტი ფორმის გამოყენება გაცილებით ხშირია, ვიდრე მცირე წინასწარმეტყველთა დანარჩენ წიგნებში, ერთად აღებული. თუ „*იქმნა სიტყუა ... მეტყუელი*“ ტიპის კონსტრუქციებს არ მივიღებთ მხედველობაში, სხვა მცირე წინასწარმეტყველთა წიგნებში, ერთად, ამ ტიპის 15-მდე შემთხვევა თუ დასტურდება, ხოლო მხოლოდ ზაქარიას წინასწარმეტყველებაში – ორჯერ მეტი. მართალია, ეს წიგნი თოთხმეტი თავისგან შედგება, მაგრამ მეტყველე-

ბის წრის ორი და სამი ფორმის გამოყენების შემთხვევები ტექსტის პირველ ნაწილზე მოდის (I-VII თავები), რომელშიც ხშირია დიალოგური მეტყველება. წიგნის მეორე ნაწილში სურათი იცვლება: ავტორის სიტყვებში მხოლოდ *λέγω* ზმნა გამოიყენება. *მიქიას წინასწარმეტყველება* შვიდ თავს მოიცავს, ჰესეი – თოთხმეტს, *ზაქარიას წიგნის* მსგავსად, მაგრამ *მეტყველების* წრის ორი ფორმა ჩვენთვის საინტერესო პოზიციაში არცერთ მათგანში არ დასტურდება. თუნდაც ის გარემოება, რომ *ზაქარიას წინასწარმეტყველებისთვის* დამახასიათებელია პირდაპირი ნათქვამის წინ *მეტყველების* წრის არა მარტო ორი, არამედ სამი ფორმის გამოყენებაც, თავად ამ ტექსტის თავისებურებაზე მეტყველებს და განასხვავებს მას წინასწარმეტყველთა დანარჩენი წიგნებისგან.

პირდაპირი ნათქვამის წინ *მეტყველების წრის სამი ფორმის* არსებობის შემთხვევაში ბერძნულში ასეთი მოდელია: ჩვენ მიერ ზემოთ დასახელებული ზმნებიდან ერთ-ერთი (*ἀποκρίνομαι* „ვუპასუხებ, მივუგებ“; *ἐπερωτάω* „ვეკითხები“; *ἀναβοάω* „ვეყვირი“...) + *λέγω* ზმნა აორისტში (*εἶπεν*) + *λέγων* მიმღეობა. თუკი წინასწარმეტყველთა წიგნებისთვის, მათ შორის, *ზაქარიას წინასწარმეტყველებისთვის*, ორი ფორმის არსებობის შემთხვევაში ბუნებრივია *ἐπιρωτήσα + εἶπα* ან *ἐλάλησεν + λέγων* ტიპის მოდელი, ამ შემთხვევაში, ფაქტობრივად, მათი კონტამინაცია ხდება: კონკრეტული სამეტყველო აქტის ამსახველ ძირითად ზმნას მოსდევს როგორც *λέγω* ზმნა აორისტში, ისე მისი მიმღეობა (8, 23):

(23) *ზაქარია 3:4 καὶ ἀπεκρίθη καὶ εἶπεν πρὸς τοὺς ἐστηκότας πρὸ προσώπου αὐτοῦ λέγων*³⁷ LXX

და *მიუგო* და *ჰრქუა*³⁸ მდგომარეთა მის წინაშე: OJ

³⁷ om. κ. ἀπεκρίθη 147 Aeth

და **მიუგო** და **ჰრქუა** მდგომარეთა მიძართ წინაშე პირსა მის-
სა **მეტყუცლმან**: SB

(24) ზაქარია 6:8 *καὶ ἀνεβόησεν καὶ ἐλάλησεν* ³⁹*πρὸς με λέγων ἰδοὺ*
οἱ ἐκπορευόμενοι ἐπὶ γῆν βορρᾶ... LXX

და **დადად-ყო** და **მეტყოდა** მე და **თქუა**: აჰა-ეგერა, რომელ-
ნი-იგი განვლენ ქუყანად ჩრდილოდ... OJ

და **ადივმო** და **თქუა** ჩემდამო **მეტყუცლმან**: აჰა გამომავალ-
თა ქუცყანასა ზედა ბლოარსა... GSB

ტექსტს სხვა წინასწარმეტყველთა წიგნებისგან განასხვავებს, აგრეთვე, *λαλέω* ზმნის („ვამბობ, ბევრს ვლაპარაკობ“) *ὁ λαλῶν* არტიკლიანი აწმყო დროის აქტიური მიმღებობის ხშირი გამოყენება ავტორის სიტყვებში/მთავარ წინადადებაში (რაც, თავისთავად, ზრდის *მეტყველების* წრის ფორმების რაოდენობას).⁴⁰ მისი გამოყენების ყველა შემთხვევაში იგი *ὁ ἄγγελος* („ანგელოზი“) სიტყვის ატრიბუტივად გვევლინება (*ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν*), მხოლოდ ამ სიტყვას ახლავს და განსაზღვრავს მას, როგორც *მეტყველს* ან სამეტყველო პროცესის მონაწილეს. ამ შემთხვევაში წინადადებაში წარმოდგენილია ხოლმე ან აორისტი მიმღარი *εἶπεν* ზმნა (25, 26) ან *ἀποκρίνομαι* („ვუპასუხებ, მივუგებ“) აორისტი + *λέγω* აორისტი. *ὁ λαλῶν* ბერძნულში ან ამ ზმნებს შორის თავსდება (9, 38), ან მოსდევს მათ (27) იმის მიხედვით, რა პოზიცია აქვს საზღვრულ

³⁸ ძველ თარგმანში კონსტრუქციის გამარტივების მიზნით *λέγων* მიმღებობა უთარგმნელადაა დატოვებული, გელათის ბიბლია კი ზუსტ, სიტყვასიტყვით თარგმანს გვთავაზობს.

³⁹ არ არის გამორიცხული, ამ შემთხვევაში *εἶπεν* ზმნის ნაცვლად *ἐλάλησεν* (აქტივი, აორისტი, მე-3 პირი, მხ. რ.) ზმნის გამოყენება იმით აიხსნას, რომ ქმედება უფლის ანგელოზს მიეწერება, რომელთანაც ავტორი ატრიბუტივად ხშირად იყენებს ამავე ზმნის *ὁ λαλῶν* მიმღებობას.

⁴⁰ პირდაპირი ნათქვამის/ პირდაპირდამატებითი დამოკიდებული წინადადების მთავარი წინადადება, თავის მხრივ, შეიძლება იყოს: მარტივი, შერწყმული ან რთული.

სიტყვას (ὁ ἄγγελος).⁴¹ შესაძლოა, „ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν“ εἶπεν და λέγων ფორმებს შორის იყოს მოქცეული (34):

(25) ზაქარია 1:14 καὶ εἶπεν πρὸς με ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐμοί...⁴²
LXX

და **მრქუა** მე ანგელოზმან მან, რომელი ძეტყოდა მე: OJ

და **თქუა** ჩემდამო ანგელოზმან, მზრახვალმან ჩემ შორის:
GSB

(26) ზაქარია 5:5 καὶ ἐξῆλθεν ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐμοί καὶ εἶπεν
πρὸς με ἀνάβλεψον τοῖς ὀφθαλμοῖς σου... LXX

და გამოვიდა ანგელოზი იგი, რომელი ძეტყოდა, და მრქუა
მე: აღიხილენ თუალნი შენნი... OJ

და განვიდა ანგელოზი, მზრახვალი ჩემ შორის, და **თქუა**
ჩემდამო: აღიხილენ თუალნი შენნი... GSB

(27) ზაქარია 6:4 καὶ ἀπεκρίθη καὶ εἶπα πρὸς τὸν ἄγγελον τὸν
λαλοῦντα⁴³ ἐν ἐμοί τί ἐστὶν ταῦτα κύριε ⁴⁴ LXX

და **მიუგე** და **ვარქუე** ანგელოზსა მას, რომელი ძეტყოდა მე:
რად არიან ესენი, უფალო? OJ⁴⁵

და **მიუგე** და **ვთქუე** ანგელოზისა მიმართ, მზრახვალისა ჩემ
შორის: რად არიან ესენი, უფალო? GSB

ზაქარიას წინასწარმეტყველებაში დავადასტურეთ *εἶπεν + λέγων* კომბინაცია,⁴⁶ რომელიც დამახასიათებელი არ ჩანს ბიბლიის

⁴¹ ὁ λαλῶν მიმღეობის ბიბლიის ქართულ ვერსიებში თარგმნის საკითხს ქვემოთ განვიხილავთ.

⁴² om. πρὸς με 534 Ach

⁴³ ამ შემთხვევაში სამივე ფორმა ერთ ჰირს არ მიემართება.

⁴⁴ ἀπεκριθη 490 26 544 | κ. ειπον L' Th.; > 87*

⁴⁵ მიუგმ J.

⁴⁶ ამავე წიგნში შეგვხვდა *λέγων + λέγων* კომბინაცია: ზაქარია 7:3 *λέγων πρὸς τοὺς* *ἱερεῖς τοὺς ἐν τῷ οἴκῳ κυρίου παντοκράτορος καὶ πρὸς τοὺς προφήτας λέγων...* LXX და

ბერძნულისთვის.⁴⁷ მეტყველების წრის სამი ფორმის არსებობის შემთხვევაში ამ კომბინაციაზე უკვე გვქონდა საუბარი, ამჯერად მოვიყვანთ ორი ფორმის გამოყენების მაგალითებს:

(28) ზაქარია 2:4 *καὶ εἶπεν πρὸς αὐτὸν λέγων:*⁴⁸ LXX

და მიუგო⁴⁹ მას და ჰრქუა: OJ

და თქუა მისდამი, მეტყუვლმან: GSB

(29) ზაქარია 4:13 *καὶ εἶπεν πρὸς με οὐκ οἶδα τί ἐστὶν ταῦτα...*⁵⁰ LXX

და მეტყოდა მე და მრქუა: არა იცია, რად არიან ესე? OJ⁵¹

და თქუა ჩემდამი, მეტყუვლმან: არა იცია, რად არიან ესენი? SB

სტატიის დასაწყისშივე აღვნიშნეთ, რომ ჩვენს მიზანს წარმოადგენდა პირდაპირი ნათქვამის წინ გამოყენებული მეტყველების წრის ზმნების ქართულად თარგმნის საკითხის შესწავლა როგორც ეკვივალენტების შერჩევის, ისე მორფოსინტაქსური კუთხით. ნაშრომის შემდეგ ნაწილში ამ თვალსაზრისით განვიხილავთ უფრო ხშირად გამოყენებული ფორმების – *λέγων* და *λαλῶν*

ჰრქუეს მდღელთა მათ სახლსა შინა დმრთისა ყოვლისა მპყრობელისასა და წინასწარმეტყუელთა და *თქუეს*: OJ და *თქმად* მდღელთა მიმართ, მყოფთა სახლსა შინა უფლისა ყოვლისა მპყრობელისასა, და წინადაწარმეტყუელთა მიმართ *მეტყუვლმან*: GSB. ტავტოლოგიის დასაძლევად გელათის ბიბლიაში, *λέγων* მიმღებობის მოსალოდნელი ეკვივალენტის – *მეტყუელი* სასუბიექტო მიმღებობის – ნაცვლად, ვითარებით ბრუნვაში მდგარი მასდარია (*თქმად*) გამოყენებული.

⁴⁷ *εἶπόν* + *λέγων* კომბინაციის ორი მაგალითი ანტიას წინასწარმეტყველებაშიც დავადასტურეთ [1:1; 2:2]. ორივე შემთხვევაში ზმნა აორისტში იყო და იმპერატივის გამოხატავდა. იგივე შემთხვევაა [ზაქარია 7:5].

⁴⁸ om. *λέγων* 1° S* AchAethArm = M; 1°^2° 544 764.

⁴⁹ ტავტოლოგიის ასაცილებლად ძველ თარგმანში *ჰრქუა*-ს ნაცვლად *მიუგო* ზმნა გამოყენებული.

⁵⁰ *μει* + *ο* *αγγελος* 393; + *λεγων* Sc C (87c)-68 Syh = M. ვფიქრობთ, ქართულისთვის ღებნად გამოყენებულ ნუსხაში *λέγων* მიმღებობა უნდა ყოფილიყო.

⁵¹ მე]– J. მრქუა+მე J.

მიმღებებისა და *ლევა* ზმნის – ქართულად თარგმნის საკითხს, მეტწილად, *ზაქარიას წინასწარმეტყველების* წიგნის მაგალითზე.

3. უარტიკლო აწმყო დროის აქტიური *ლევან* მიმღებობის გადმოტანა ბიბლიის ქართულ ვერსიებში. როგორც უკვე აღვნიშნეთ, სეპტუაგინტის ტექსტისთვის დამახასიათებელია უშუალოდ პირდაპირი ნათქვამის წინ უარტიკლო, ნომინატივში მდგარი აწმყო დროის აქტიური *ლევან* მიმღებობის გამოყენება, რაც ებრაიზმს წარმოადგენს. ასეთი *ლევან*, მთავარი წინადადების სულ ბოლოს მდგარი, პრედიკატული ბუნებისაა,⁵² ამიტომ ძველ თარგმანში ქართულისთვის უფრო ბუნებრივი *სიტყუა/თქუმა/რქუმა ზმნის პირიანი ფორმით გადმოღის*.⁵³ ეს უკანასკნელი, ძირითადად, დგას აორისტში, უფრო იშვიათად – სხვა მწკრივში, იმის მიხედვით, რომელ მწკრივშია მთავარი წინადადების სხვა ზმნა/ზმნები.

გელათური ტიპის თარგმანში, როგორც სიტყვასიტყვით, ზუსტ თარგმანში, *ლევან* მიმღებობის მყარი ეკვივალენტია *მეტყუელ სასუბიექტო მიმღეობა*.⁵⁴ იგი სინტაქსურად განკერძოებულ განსაზღვრებას წარმოადგენს, რომლის საზღვრული წევრი ხშირად არ ჩანს (შესაბამისად, გვევლინება საზღვრულდაკარგული განკერძოებული განსაზღვრების⁵⁵ როლში):⁵⁶

⁵² ცნობილია, რომ პრედიკატულ მიმღებობას არასდროს ერთვის არტიკლი (Wallace 1966, 618). ფუნქციურად *ლევან* დამოუკიდებლად გამოყენებულ ერთგვარ მაკავშირებელ მიმღებობადაც გვევლინება (Blass and Debrunner 1961, 217).

⁵³ იხ., აგრეთვე, ხარანაული 2009, 951-952.

⁵⁴ უკვე აღვნიშნეთ, რომ მის ეკვივალენტად არ გამოიყენება *მთქუმელი*, რომელიც იოანე პეტრიწის შრომებში დასტურდება (მელიქიშვილი 1975, 193). მიზეზი ლოგიკურია: *ლევან* აწმყო დროის მიმღებობაა, *სიტყუა/თქუმა/რქუმა* სუბიექტური წარმოების ზმნა კი აწმყოსა და I სურიაში იტყვს ფორმით გამოიყენებოდა.

⁵⁵ ერთი შეხედვით, ამ ტიპის განკერძოებული განსაზღვრება სიახლოვეს ამჟღავნებს ე.წ. პრედიკატულ განსაზღვრებასთან, მაგრამ მათ შორის განსხვავებაა. ვრცლად იხ. ენუქაშვილი 1977.

⁵⁶ ტექსტის პუბლიკაციებში, წესით, ამ ფუნქციით გამოყენებული *მეტყუელ* მიმღეობა მძიმით უნდა იქნეს გამოყოფილი.

(30) ბარუქ 2:28 ... ἐντειλαμένους σου αὐτῷ γράψαι τὸν νόμον σου ἐναντίον σιῶν Ἰσραηλ **λέγων** LXX

... რომელსა უბრძანე შენ მას დაწერად მჯულისა შენისა წინაშე ძეთა ისრაელისათა და **სთუე**: OJ

... ამცნებდი რაჲ შენ მას დაწერად მჯულისა შენისა წინაშე ძეთა ისრაელისათასა, **მეტყუელი**: GaSB

(31) მიქია 3:11 ...καὶ ἐπὶ τὸν κύριον ἐπανεπαύοντο **λέγοντες** οὐχὶ κύριος ἐν ἡμῖν ἔστιν ... LXX

და უფლისა ზედა განისუენებდეს და **იტყოდეს**: ანუ არა უფალი ჩუენ თანა არს?.. OJ

და უფლისა ზედა განისუცნებდეს, **მეტყუცლნი**: არა უფალი ჩუცნ შორის არს?.. GSB⁵⁷

3.1. არტიკლიანი აწმყო დროის აქტიური λέγვან მიმღებობის გადმოტანა ბიბლიის ქართულ ვერსიებში. პირდაპირი ნათქვამის წინ მდგარი *λέγვან* მიმღებობა შესაძლოა, უფრო იშვიათად არტიკლითაც იყოს წარმოდგენილი და ეთანხმებოდეს საკუთარ საზღვრულ წევრს სქესში, ბრუნვასა და რიცხვში. ასეთი არტიკლიანი არტიბუტული აქტიური მიმღებობის ქართულად თარგმნის წესი ისეთივეა, როგორც ამავე ფუნქციით გამოყენებული სხვა ატიბუტული მიმღებობებისა: ბიბლიის ძველ თარგმანში იგი ჰიპოტაქსური კონსტრუქციის **განსაზღვრებითი დამოკიდებული წინადადების პირიანი ზმნით გადმოდის**, ხოლო გელათურ ვერსიაში – გაუვრცობელი ან გავრცობილი **განკრძობული განსაზღვრების შემადგენელი სასუბიექტო მიმღებობით**.⁵⁸ საობიექტო მიმღე-

⁵⁷ უარტიკლო *λέγვან* მიმღებობის გადმოტანისთვის იხ., აგრეთვე, მაგალითები: 7, 8, 10, 15, 16, 19, 20, 21, 23, 24, 28, 30, 31, 34.

⁵⁸ სამეცნიერო ლიტერატურიდან ცნობილია, რომ მიმღებობური ან მასდარული კონსტრუქციის მარტივი წინადადება ჰიპოტაქსური წინადადების შეკუმშულ სახეს წარ-

ობიანი კონსტრუქციები ქართულისთვის ბუნებრივია. ქართული სინტაქსისთვის უჩვეულოა მხოლოდ სასუბიექტო მიმდებარეობანი კონსტრუქციების ჭარბად გამოყენება, რაც ელინოფილური ტიპის თარგმანისთვისაა დამახასიათებელი.

(32) მიქია 4:11 *καὶ νῦν ἐπισυρήχθη ἐπὶ σὲ ἕμιση πολλὰ οἱ λέγοντες ἐπιχαροῦμεθα καὶ ἐπόψονται ἐπὶ Σιων οἱ ὀφθαλμοὶ ἡμῶν LXX*

და აწ შეკრბა შენ ზედა ნათესავი მრავალი, რომელნი **იტყვან**: მოგუცხრების და იხილონ თუალთა ჩუენთა სიონი. OJ

და აწ ზედა შეკრბეს შენ ზედა ნათესავნი მრავალნი, **მეტყუწლნი**: მოვცხრებით და ზედ-დახედნენ სიონსა ზედა თუალთა ჩუენთა. GSB

მართალია, უკავშირო დაქვემდებარება, ანუ **ასინდეტურობა**, ძველ ქართულშიცაა, მაგრამ საკმაოდ მკრთალადაა გამოსატული და განსაზღვრულია მისი არეალი: გვხვდება პირდაპირ ნათქვამთან და რიგ ზმნებთან (*verba sentiendi*,⁵⁹ *verba dicendi*).⁶⁰ თუმცა პირდაპირ ნათქვამთან კავშირიანი შეერთების შემთხვევებიც დასტურდება და ამ ფუნქციით **ვითარმედ/ვითარ/ ვითა, რამეთუ** კავშირები (= ბერძნ. *ὅτι*)⁶¹ გამოიყენება.⁶² მცირე წინასწარ-

მოადგენს. გამოთქმულია მოსაზრება ამ ტიპის კონსტრუქციების არქაულობის შესახებაც. დ. ჩხუბიანიშვილის აზრით, „მასდარული და მიმდებარე ფორმები უძველეს კონსტრუქციებად უნდა ჩავთვალოთ. ამას მხარს უჭერს მთის კავკასიურ ენათა მონაცემები, სადაც ჰიპოთაქსური წინადადება არ გვხვდება და მისი ფუნქციით მასდარული, აბსოლუტივის ან ზმნური კონსტრუქციები იხმარება“ (ჩხუბიანიშვილი 1961, 194-195). ჰიპოთაქსური კონსტრუქციის „შეკუმშული“ ფორმით გადმოცემის კვალი ქართველურ ენებშიც მოგვეპოვება. სვანურისთვის დღემდე ბუნებრივია უკავშირო დაქვემდებარება. ჭანურშიც ერთი ტიპის დაქვემდებარება უკავშიროდ იწარმოება – მიმდებარის საშუალებით (დონდუა 1949, 194).

⁵⁹ გრძნობის გამომხატველი ზმნები.

⁶⁰ დონდუა 1949, 195-196.

⁶¹ მაგ.: ...προσεκύνει αὐτῷ λέγων ὅτι ἢ ὑπαγάτηρ μου...] ... თაყუანის-სცემდა მას და ეტყოდა, **ვითარმედ**: ასული ჩემი... [მ. 9:18 DEFGHIK]. **რამეთუ** C; λέγει αὐτοῖς ὅτι Μωσῆς πρὸς τὴν σκληροκαρδίαν ὑμῶν ἐπέτρεψεν...] მიუგო იესუ და ჰრქუა მათ,

მეტყველთა წიგნებისთვის ამ შემთხვევაში უკავშირო შეერთებაა ნიშანდობლივი (სუბტუაგინტის მსგავსად), რაც უფრო არქაული ვითარების ამსახველია.

ისევ ბოლო მაგალითს რომ დავუბრუნდეთ, რადგან ძველ ქართულ მწიგნობრულ ენაში, ზოგადად, ჰიპოტაქსური კონსტრუქციები და დაქვემდებარების საშუალებები უკვე კარგად ჩამოყალიბებულია,⁶³ ძველი მთარგმნელი ატრიბუტული *λέγας* მიმღებობის განსაზღვრებითი დამოკიდებული წინადადებით თარგმნისას ადადგენს/უმატებს კავშირს – მიმართებით/ რელატიურ ნაცვალსახელს *რომელ*.⁶⁴ როგორც ა. კიზირია შენიშნავს: „ძველ ქართულში **რომელ** წევრ-კავშირიანი წინადადება უფრო მწიგნობრულია, ვიდრე ხალხური. იგი V-VI საუკუნეებში უკვე ჩამოყალიბებულია, მიუხედავად იმისა, რომ სხვა სახის ქვეწყობილ წინადადებებთან შედარებით უფრო ახალი წარმოშობისაა“.⁶⁵

ბერძნულში *λέγας* ზმნის როგორც პირიანი ფორმა, ისე მიმღებობა იწყობს *παρός* წინდებულებიან დამატებას აკუზატივში. ჩვენი ემპირიული მასალის მიხედვით, მიმღებობასთან დაკავშირებული ასეთი სახელი ძველ თარგმანში დაქვემდებარებული წინადადების პირიანი ზმნის⁶⁶ მიცემითში მდგარი პირმიმართი ირიბი დამატებით გადმოდის, ხოლო გელათის ბიბლიაში – გავრცობილი განკერძოებული განსაზღვრების სასუბიექტო მიმღებობასთან და-

რამეთუ მოსუ გულფიცხელობისა თქუენისათჳს გიბრძანა... [მ. 19:8 DEFGHIK]. რამეთუ]–C.

⁶² კიზირია 1969, 40-41, 61-63; დონდუა 1949, 195-196; ურუმაძე 1987, 312-313.

⁶³ დონდუა 1949, 193.

⁶⁴ ჩვენ მიერ განხილულ ტექსტებში წევრ-კავშირის ფუნქციით, ძირითადად, *რომელ* მიმართებითი ნაცვალსახელი გამოიყენება. გაცილებით იშვიათია -იგი, -ეგე ნაწილაკდართული ფორმები (10).

⁶⁵ კიზირია 1968, 179.

⁶⁶ მთავარი წინადადების *მეტყველების* წრის ზმნისთვის პირდაპირი დამატების ფუნქციას პირდაპირდამატებითი დამოკიდებული წინადადება ასრულებს. ამ ტიპის დამოკიდებული წინადადების არსებობის შემთხვევაში მთავარ წინადადებაში კორელატი არ არის წარმოდგენილი.

კავშირებული სახელის ნაგენეტივარი ვითარებითის *მი(მართ)/ მო(მართ)* თანდებულებიანი ფორმით:

(33) მიქია 7:10 *καὶ ὄψεται ἡ ἐχθρὰ μου καὶ περιβαλεῖται αἰσχρὴν ἢ λέγουσα πρὸς με ποῦ κύριος ὁ θεός σου... LXX*

და მიხილოს მე მტერმან ჩემმან და დაფაროს იგი სირცხვლმან, რომელი მეტყოდა მე: სადა არს უფალი ღმერთი შენი?.. OJ

და ჰხედვიდეს მტერი ჩემი და გარე-მოისხას სირცხვლი, მეტყუვლმან ჩემდამო: სადა არს უფალი ღმერთი შენი?.. SB

3.2. ლევა ზმნის გადმოტანა და მისი სინტაქსური კონსტრუქცია. ჩვენ მიერ განხილული ემპირიული მასალის მიხედვით, ბერძნულში ლევა ზმნა ქმნის ორგვარ სინტაქსურ კონსტრუქციას: იწყობს ან დატივში მდგარ ირიბ დამატებას, ან პარტ წინდებულებიან სახელს აკუზატივში.

ლევა პირიანი ზმნის პარტ წინდებულებიანი აკუზატივში მდგარი დამატება ძველ თარგმანში გადმოდის **რქუმა სამვალენტიანი ზმნის პირმიმართი ირიბი დამატებით** (ორიგინალური მწერლობის მიხედვით, ძველი ქართულისთვის უფრო ბუნებრივი სინტაქსური კონსტრუქციით), ხოლო გელათურ ვერსიაში – **თქუმა ორვალენტიანი ზმნითა და ნაგენეტივარ ვითარებითში**⁶⁷ მდგარი **მიმართ/მომართ, მი/მო**⁶⁸ თანდებულებიანი უბრალო დამატებით (1, 5, 8, 9, 14, 25, 26, 27, 29, 34, 35).⁶⁹ მი/მო თანდებულები პირვე-

⁶⁷ მიმართ, მომართ თანდებულები ძველ ქართულში გვხვდება ვითარებითთანაც, ზოგჯერ – ნათესაობითთანაც: „და წარგზავნეს იერუსალემდ იოაკიმის მიმართ...“ [ბარუქ 1:7 GSB].

⁶⁸ მომართ გამოიყენება პირველი პირის ნაცვალსახელებთან, მიმართ – მეორე-მესამე პირის ნაცვალსახელებთან და არსებით სახელებთან, თუმცა ეს წესი ზოგჯერ ირღვევა (მარტიროსოვი 1946, 243).

⁶⁹ იხ. დანელია 1998, 14.

ლის გამარტივებულ, აუსლაუტში ცვეთის შედეგად მიღებულ ფორმებს წარმოადგენენ:

(34) ზაქარია 1:17 *καὶ εἶπεν πρὸς με ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐμοὶ ἀνάκραγε λέγων...* LXX

და **მრქუა მე** ანგელოზმან, რომელი მეტყოდა მე: დადად-ყავ და თქუ... OJ⁷⁰

და **თქუა ჩემდამო** ანგელოზმან, მზრახვალმან ჩემ შორის: მერმე აღიდადადე მეტყუწლმან... GSB⁷¹

(35) ზაქარია 5:10 *καὶ εἶπα πρὸς τὸν ἄγγελον τὸν λαλοῦντα ἐν ἐμοὶ ποῦ αὐ̄ται ἀποφέρουσιν τὸ μέτρον* ⁷² LXX

და **ვარქუ ანგელოზსა** მას, რომელი მეტყოდა მე: ვიდრე მი-აქუს ამათ საზომელი ესე? OJ

და **ვთქუ ანგელოზისა მიმართ**, მზრახვალისა ჩემ შორის: სა-და მიიღებენ ისინი საზომსა? GSB⁷³

(5) ზაქარია 2:2 *καὶ εἶπα πρὸς αὐτόν ποῦ σὺ πορεύῃ καὶ εἶπεν πρὸς με διαμετρήσαι τὴν Ἱερουσαλημ...* ⁷⁴ LXX

და **ვარქუ მას**: ვიდრე ხუალ შენ? და **მრქუა მე**: განზომად იერუსალჴმისა... OJ

და **ვთქუ მისადმი**: სადა წარხუალ შენ? და **თქუა ჩემდამო**: განზომად იწრუსალიძისა... GSB

ამის მაგალითი საკმაოდ ბევრია ბიბლიის ქართულ ვერსიებში:

⁷⁰ და მრქუა... მპყრობელი]– O.

⁷¹ მზრავ'ლმ'ნ S.

⁷² ειπον L'-86 Th.

⁷³ მზრახველისა B.

⁷⁴ εἶπα] ειπον V L''-613 Th.

ზაქარია 1:14 *καὶ εἶπεν πρὸς με...* LXX. და *მრქუა მუ...* OJ. და *თუა ჩემდამო ...* GSB.

ზაქარია 3:2 *καὶ εἶπεν κύριος πρὸς τὸν διάβολον ...* LXX. *ჰრქუა უფალმან ეშმაკსა მას:* OJ. და *თუა უფალმან ეშმაკისა მიმართ:* GSB.

ზაქარია 3:4 *καὶ εἶπεν πρὸς αὐτόν...* LXX. და *ჰრქუა მას:* OJ. და *თუა მისდა მიმართ:* SB. და სხვ.

„თუა კაცისა მიმართ“ ტიპის კონსტრუქციები არაა ბუნებრივი ქართული ენისათვის.⁷⁵ მათი მოხშირება ელინოფილური სტილით შესრულებულ თარგმანებში შეინიშნება და სინტაქსურ ბერძნიზმს წარმოადგენს.

თუ *λέγα* ზმნა იწყობს დატივიში მდგარ ირიბ დამატებას, როგორც ძველ, ისე გელათური სტილით შესრულებულ თარგმანებში იგი გადმოდის ირიბი დამატების მიცემითი ბრუნვის ფორმით:

(36) იონა 1:6 *καὶ προσήλθεν πρὸς αὐτόν ὁ πρῶτος καὶ εἶπεν αὐτῷ...*
LXX

და მოუჯდა მას მენავც იგი და *ჰრქუა მას:* OJ

და მოვიდა მისდამი მეპრორე და *ჰრქუა მას:* GSB

(37) სოფონია 3:16 *ἐν τῷ καιρῷ ἐκεῖνα ἐρεῖ κύριος τῇ Ἱερουσαλημ ...*
LXX

მას ჟამსა *ჰრქუას* უფალმან *იერუსალემსა:* OJ⁷⁶

მას ჟამსა შინა *ჰრქუას* უფალმან *იჰრუსალიმსა:* GSB

3.3. არტიკლიანი აწმყო დროის აქტიური *λαλῶν* მიმღეობის გადმოტანა. როგორც აღვნიშნეთ, ზაქარიას წინასწარმეტყველე-

⁷⁵ Mirotadze 2013, 185.

⁷⁶ ჰრქას O.

ბის წიგნის თავისებურებას წარმოადგენს არტიკლიანი *λαῶν* მიმღებობის ხშირად გამოყენება. ყველა შემთხვევაში იგი *ὁ ἄγγελος* („ანგელოზი“) სიტყვის მსაზღვრელად გვევლინება. ეს მიმღებობა არ ჩანს სხვა მცირე წინასწარმეტყველთა წიგნებში და, ზოგადად, ბიბლიურ წიგნებშიც იშვიათი გამოყენებისაა.

ბერძნულში *λαῶν* ატრიბუტული მიმღებობა არტიკლითაა წარმოდგენილი და ეთანხმება საზღვრულ სახელს სქესში, ბრუნვასა და რიცხვში. როგორც ამავე ფუნქციით გამოყენებული სხვა ატრიბუტული მიმღებობები თუ არტიკლიანი *λέγων* მიმღებობა, ძველ ქართულ თარგმანში იგი ჰიპოტაქსური კონსტრუქციის **განსაზღვრებითი დამოკიდებული წინადადების პირიანი ზმნით გადმოდის** (როგორც წესი, **უწყვეტლის მწკრივით**), ხოლო გელათურ ვერსიაში – **განკერძოებული განსაზღვრების შემადგენელი სასუბიექტო მიმღებობით** (9, 10, 25, 26, 27, 34, 35, 38).

როგორც *მეტყუელ* წარმოადგენს *λέγων* მიმღებობის მყარ ეკვივალენტს გელათის ბიბლიაში, ისე *λαῶν* მიმღებობისთვის **მყარი ეკვივალენტია *შზრახვალ***. ამ წესიდან გადახვევის არცერთი შემთხვევა არ დაგვიდასტურებია.

(27) ზაქარია 6:4 *καὶ ἀπεκρίθη καὶ εἶπα πρὸς τὸν ἄγγελον τὸν λαλοῦντα ἐν ἐμοί τί ἐστὶν ταῦτα κύριε* ⁷⁷ LXX

და *მიუგე* და *ვარუე ანგელოზსა მას, რომელი მუტყოდა მე:* რაა არიან ესენი, უფალო? OJ⁷⁸

და *მიუგე* და *ვთუე ანგელოზისა მიმართ, შზრახვალისა ჩემ მორის:* რაა არიან ესენი, უფალო? GSB

მოცემულ მუხლში, სეპტუაგინტის ტექსტში, აკუზატივში მდგარი მიმღებობა ეთანხმება საკუთარ საზღვრულს, აკუზატივში მდგარ სიტყვას *τὸν ἄγγελον*. გვაქვს ასეთი კონსტრუქცია: არტიკ-

⁷⁷ ἀπεκρίθη 490 26 544 | κ. εἶπον L' Th.; > 87*

⁷⁸ მიუგვ. რომელი+იგი J.

ლი + სახელი + არტიკლი + მიმღეობა, რომელიც საკმაოდ გავრცელებული მოდელია ატრიბუტული მიმღეობისთვის.⁷⁹ ამ შემთხვევაშიც ძველი თარგმანის დამოკიდებულ წინადადებაში აღდგება *რომელ* მიმართებითი ნაცვალსახელი (რომელიც არ გვაქვს ბერძნულში) და მიიღება ძველი ქართულისთვის უფრო დამახასიათებელი კავშირიანი დაქვემდებარება.

ღაღან აქტიური მიმღეობა იწყობს *έν* წინდებულის დატივში მდგარ სახელს და, ჩვენი ემპირიული მასალის მიხედვით, ყოველთვის ამგვარ სინტაქსურ კონსტრუქციას ქმნის. ძველ ქართულ თარგმანში *έν* წინდებულის სახელი გადმოდის დაქვემდებარებული წინადადების პირიან ზმნასთან შეწყობილი **პირმიმართი ირიბი დამატებით**, ხოლო გელათურ ვერსიაში – გავრცობილი განკერძოებული განსაზღვრების *მზრახვალ სასუბიექტო მიმღეობასთან დაკავშირებული შორის თანდებულის სახელით*.⁸⁰ ჩვენს ხელთ არსებული მასალის მიხედვით, *ღაღან* მიმღეობასთან დაკავშირებული სახელი ყოველთვის პირველი პირის ნაცვალსახელია.

(26) ზაქარია 5:5 *καὶ ἐξήλθεν ὁ ἄγγελος ὁ ღაღან έν έμοι καὶ εἶπεν πρὸς με ἀνάβλεψον τοῖς ὀφθαλμοῖς σου... LXX*

და გამოვიდა ანგელოზი იგი, რომელი მუტყოდა,⁸¹ და მრქუა მე: აღიხილენ თუალნი შენნი... OJ

და განვიდა ანგელოზი, მზრახვალი ჩემ შორის და თქუა ჩემ- დამო: აღიხილენ თუალნი შენნი... GSB

⁷⁹ Wallace 1966, 618.

⁸⁰ *შორის* თანდებული ძველ ქართულში სახელს მართავდა ორ ბრუნვაში: მიცემითსა და ნათესაობითში. III პირის ნაცვალსახელს *შორის* მართავდა ნათესაობით ბრუნვაში (მარტინროსოვი 1946, 238): „...*მის შორის*...“ [ზაქარია 1:16, 10:4 GSB]. იგივე წესი ვრცელდება I-II პირის ნაცვალსახელებზეც.

⁸¹ ქართული ზმნის პოლიიერსონალური ბუნება პირის ნაცვალსახელის გამოტოვების საშუალებას იძლევა. მოცემულ მაგალითში *მუტყოდა* ზმნასთან *მე* ნაცვალსახელით გამოსატული ირიბი დამატება გამოტოვებულია.

3.4. თარგმანის სტილი და მეტყველების წრის ზმნების/მიმღებების გადმოტანა. ჩვენ უკვე წარმოვადგინეთ პირდაპირი ნათქვამის წინ არსებული მეტყველების წრის ფორმებისა და მათი სინტაქსური კონსტრუქციების ქართულად გადმოტანის ძირითადი წესები, მოდელები (რა თქმა უნდა, აღნიშნული არ გამოირიცხავს თარგმნის პროცესში ამ წესებიდან გადახვევას, მით უმეტეს, ოშკისა და იერუსალიმის ბიბლიების ნუსხებში დაცულ ძველ თარგმანში). ამიტომ შეგვიძლია მივმართოთ ისევ ემპირიულ მასალას და ვნახოთ, რამდენადაა დაცული ჩვენ მიერ შენიშნული კანონზომიერება და ცალკეულ შემთხვევებში რა ცვლილებები შეაქვს ძველ მთარგმნელს თარგმნის პროცესში ტექსტის სტილურად გამართვისა და მძიმე კონსტრუქციის განტვირთვის თუ ტავტოლოგიის თავიდან აცილების მიზნით (გელათური ტიპის თარგმანს, როგორც ზუსტ, სიტყვასიტყვით თარგმანს, ეს ნაკლებად ეხება):

(10) ზაქარია 4:4 *καὶ ἐπηρώτησα καὶ εἶπον πρὸς τὸν ἄγγελον τὸν λαλοῦντα ἐν ἐμοὶ λέγων τί ἐστὶν ταῦτα κύριε*⁸² LXX

და ვჰკითხე ანგელოზსა მას, --- რომელი-იგი მეტყოდა, [და] ვთქუ: რა არიან ესენი, უფალო? OJ⁸³

და ვიკითხე და ვთქუ ანგელოზისა მიმართ, შზრახვალისა ჩემ შორის, მეტყუცლომან: რა არიან ესენი, უფალო? SB

მოცემულ მაგალითში, ფაქტობრივად, ჩვენ მიერ ზემოთ წარმოდგენილი ყველა წესი დაცულია, ოღონდ, რადგან პირდაპირი ნათქვამის წინ ბერძნულში თავს იყრის მეტყველების წრის ოთხი ფორმა (ორი ზმნა და ორი მიმღებობა), ძველ თარგმანში უთარგმნელადაა დატოვებული *εἶπον* ზმნა კონსტრუქციის განტვირ-

⁸² επερωτησα 87*?-68 26 198 Cyr.p; επρωτησα 534 | εἶπα WJ | ειπον B-S L' Th. | om. λέγων V A Co(hab. BoLit) Arm.

⁸³ ვჰკითხე J. მეტყოდა... უფალო]-J.

თვის მიზნით. გელათის ბიბლია ზუსტ, ადეკვატურ თარგმანს გვთავაზობს.

(38) ზაქარია 6:5 *καὶ ἀπεκρίθη ὁ ἄγγελος ὁ λαλῶν ἐν ἐμοὶ καὶ εἶπεν ταῦτᾶ ἐστὶν οἱ τέσσαρες ἄνεμοι τοῦ οὐρανοῦ...*⁸⁴ LXX

და **მოშიგო** --- და **მრქუა** მე ანგელოზმან მან: ესენი არიან ოთხნი ქარნი ცისანი... OJ

და **მოშიგო** მე ანგელოზმან, **მზრახვალმან ჩემ შორის**, და **თქუა**: ესე არიან ოთხნი ქარნი ცისანი... GSB

ძველ თარგმანში გამოტოვებულია „ὁ λαλῶν ἐν ἐμοὶ“ კონსტრუქციის შესატყვისი „რომელი მეტყოდა (მე)“ დაქვემდებარებული წინადადება და მცირედ შეცვლილია წინადადების წევრთა რიგი. აშკარაა, რომ ძველი მთარგმნელის თვითმიზანს არ წარმოადგენს ბერძნული დედნის ფორმალური ეკვივალენტურობის დაცვა. გელათის ბიბლიაში ზუსტი, სიტყვასიტყვითი თარგმანია.

(8) ზაქარია 4:6 *καὶ ἀπεκρίθη καὶ εἶπεν πρὸς με λέγων...*⁸⁵ LXX

და **მოშიგო** და **მრქუა** მე: OJ

და **მოშიგო** და **თქუა ჩემდამო**, **მეტყუვლმან**: SB

ძველ თარგმანში გამოტოვებულია λέγων მიმღეობის შესატყვისი პირიანი ფორმა. გელათის ბიბლიაში ამ შემთხვევაშიც ზუსტი თარგმანია.

ცხადია, სტატიის ფორმატიდან გამომდინარე, ვერ განვიხილავდით *მეტყუელების* წრის ფორმების ქართულად თარგმნის ყოველ კონკრეტულ შემთხვევას, თუმცა, ვფიქრობთ, წარმოდგენილი მასალაც ცხადყოფს, რომ, მართალია, ძველი მთარგმნელი

⁸⁴ ὁ λαλῶν ἐν ἐμοὶ] ÷ Syh: > M; ο λ. μοι 534; om. ὁ λαλῶν 763txt; om. ἐν ἐμοὶ 239 | εἶπε] + προς με Sca L'' Syh Th. = M; + προς με λεγων 26.

⁸⁵ om. κ. εἶπε II' 26 | λέγων 1''] και ειπεν 26; > 410 AchSaAeth Arm.

ცდილობს სათარგმნი ტექსტის ზუსტად თარგმნას, დიდი მოწინებით ეკიდება ამ საქმეს, მაგრამ, იმავდროულად, ანგარიშს უწევს სტილსაც. სათარგმნი ტექსტისადმი ასეთი დამოკიდებულების გამო, როგორც გარკვეულია ქართულ საენათმეცნიერო ლიტერატურაში, ბიბლიის ძველ ქართულ თარგმანს ერთგვარად შუალედური ადგილი უჭირავს ფორმალურ და დინამიკურ თარგმანებს შორის. ის „თარგმანის ისეთ სინთეტურ ტიპად წარმოგვიდგება, რომელშიც მაინც რამდენადმე ჭარბობს ფორმალურ-სტრუქტურული თარგმანის ნიშნები“.⁸⁶ გელათური ტიპის თარგმანი კი ამ საკითხშიც ცდილობს დაიცვას ბერძნულთან ფორმალურ-სტრუქტურული თუ შინაარსობრივი ეკვივალენტურობა.

4. პირდაპირი ნათქვამის წინ გამოყენებული მეტყველების წრის ზმნები ახალ აღთქმაში. იგივე ენობრივი მოვლენა, *მეტყველების წრის* ორი ფორმის გამოყენება,⁸⁷ დამახასიათებელია ახალი აღთქმისთვისაც.⁸⁸ ამ შემთხვევაში პლეონასტურად გამოყენებულია *λέγω* ზმნა ან ამავე ზმნის ანმყო დროის აქტიური მიმღეობა *λέγων*, რომლებიც ისევე, როგორც სეპტუაგინტაში, მოსდევენ ზმნებს: *ἀποκρίνομαι* „ვუპასუხებ, მივუგებ“; *κράζω* „ვყვირი, ვლაღადებ“ (ძვ. ქართ.); *ἐπερωτάω* „ვეკითხები, ვკითხავ“; *ἀναφωνέω* „ვყვირი, ვლაღადებ“ (ძვ. ქართ.); *λαλέω* „ვამბობ, ბევრს ვლაპარაკობ“ და სხვ.

ბერძნულში *მეტყველების* წრის აღნიშნული ფორმებიდან შეიძლება: **ა)** ერთი პირიანი ზმნა იყოს, მეორე – მიმღეობა

⁸⁶ დანელია 1998ა, 471.

⁸⁷ ახალი აღთქმისთვის ებრაული ზეგავლენის წყაროს წარმოადგენს და არა დედანს (ახალი აღთქმის ერთადერთი წიგნი, რომელიც არა ბერძნულ, არამედ არამეულ ენაზე უნდა დაწერილიყო, მათეს სახარება).

⁸⁸ ახალი აღთქმიდან საანალიზოდ გამოვიყენეთ ოთხთავის ტექსტი, რომელიც, ასევე, ბერძნულიდან უნდა თარგმნილიყო. ამ ეტაპზე წინათონური პერიოდისა და გიორგი მთაწმიდლისეული რედაქციების მხოლოდ რამდენიმე ძირითადი ნუსხით შემოვიფარგლებით (ზოგადად, სახარების ნუსხების რიცხვი 300-მდეა), რადგან სტატიის მიზანს არ წარმოადგენს საკითხის გამოწვლილვით შესწავლა ახალი აღთქმის წიგნებში.

(*ἀπεκρίνατο λέγων...* [ლ. 3:16]), **ბ**) ორივე პირიანი ზმნით იყოს გადმოცემული (*ἀπεκρίθη Ἰησοῦς καὶ εἶπεν...* [ი. 14:23]) ან **გ**) ორივე წარმოადგენდეს მიმღეობას (...*κρ[αυ]ιάζοντα καὶ λέγοντα...* [ლ. 4:41]).⁸⁹ ოთხთავის როგორც წინათონური, ისე გიორგი მთაწმიდლისეული რედაქციების ქართულ ხელნაწერებში **მეტყველების წრის ორივე ფორმა ზმნის პირიანი ფორმითაა გადმოტანილი:**

ა) ἀπεκρίνατο λέγων ⁹⁰ *πᾶσιν ὁ Ἰωάννης· ἐγὼ μὲν ὕδατι βαπτίζω ὑμᾶς...*

მიუგო ყოველთა და ეტყოდა: მე ნათელ-გცემ თუენ წყლი-თა... [ლ. 3:16 CDEFGHIK].

Ἰωάννης μαρτυρεῖ περὶ αὐτοῦ καὶ κέκραγεν λέγων· οὗτος ἦν ὃν εἶπον...

იოვანე წამა მისთვის, დადად-ყო და თუჯა: ესე არს.. [ი. 1:15 CDEFGHIK].⁹¹

ბ) ἀπεκρίθη Ἰησοῦς καὶ εἶπεν *αὐτῷ· ἀμὴν ἀμὴν λέγω σοι...*

მიუგო იესუ და ჰრქუა მას: ამენ, ამენ გეტყჳ მენ... [ი. 3:3 CDEFGHIK].

καὶ ἠρώτησαν αὐτὸν καὶ εἶπαν αὐτῷ· τί οὖν βαπτίζεις ...

ჰკითხეს მას და ჰრქუეს: რადასათვის ნათელ-სცემ... [ი. 1:25 CDEFGHIK].

გ) ... δὺο τυφλοὶ κρᾶζοντες καὶ λέγοντες...

მოსდევდეს მას ორნი ბრმანი, დადალებდეს და იტყოდეს: [მ. 9:27 CDEFGHIK]

...αἰνοῦντων τὸν θεὸν καὶ λεγόντων·

... აუბდეს ღმერთსა და იტყოდეს [ლ. 2:13 C DEFGHIK] და სხვ.⁹²

⁸⁹ Blass and Debrunner 1961, 217.

⁹⁰ მიგების, პასუხის გაცემის ფაქტი გადმოცემულია, როგორც მარტივი ფაქტი, ამიტომ ბერძნულში აორისტია გამოყენებული, *λέγω* მიმღეობით კი მითითებულია სამეტყველო აქტის ვითარება, ამიტომ აწმყო დროის მიმღეობაა გამოყენებული და არა ნამყო დროისა (Blass 1961, 217).

⁹¹ დადატ-ყო CFHIK.

ზემოაღნიშნული ზმნები პირდაპირი ნათქვამის წინ შესაძლოა, პლეონასტურად გამოყენებული *λέγω* ზმნის/მიმღებობის გარეშეც დასტურდებოდეს:

Καὶ ἐν τῇ συναγωγῇ ἦν ἄνθρωπος ἔχων πνεῦμα δαιμονίου ἀκαθάρτου καὶ ἀνέκραξεν φωνῇ μεγάλῃ·

და იყო შესაკრებელსა მათსა კაცი, რომლისა თანა იყო სული არაწმიდაჲ, და დადად-ყო ჳმითა დიდითა: [ლ. 4:33 CDEFGHIK].⁹³

καὶ ἠρώτησαν αὐτόν· τί οὖν; σὺ Ἠλίας εἶ; καὶ λέγει· οὐκ εἰμί. ὁ προφήτης εἶ σὺ; καὶ ἀπεκρίθη· οὐ. და მათ ჳკითხეს მას: და უკუე ვინ ხარ შენ? ელია ხარა? და მან თქუა: არა. წინაწარმეტყუელი ხარა? და მიუგო: არა. [ი. 1:21 CDEFGHIK].⁹⁴

ოკაზიონალიზმია, როდესაც ერთი და იმავე ზმნის პირიანი ფორმა (*εἶπεν*) და აქტიური მიმღებობა (*λέγω*) ერთადაა წარმოდგენილი.⁹⁵ ქართულში ასეთი ფორმები ტავტოლოგიის ასაცილებლად სუპლეტური წარმოებების *სიტყუა/თქუმა/რქუმა* ზმნის სხვადასხვა მწკრივის (უწყვეტილისა და წყვეტილის) ფორმით ითარგმნება:

καὶ εἶπαν λέγοντες πρὸς αὐτόν· εἶπὸν ἡμῖν...

ეტყოდეს მას და ჳრქუეს: მითხარ ჩუენ...[ლ. 20:2 CDEFGHIK].

Εἶπεν δὲ παραβολὴν πρὸς αὐτοὺς λέγων...

და ეტყოდა მათ იგავსაცა და ჳრქუა მათ: [ლ. 12:16 CDEFGHIK].

სახარებაში საკმაოდ ხშირია პირდაპირი ნათქვამის წინ ოდენ *λέγω* ზმნის გამოყენება:

⁹² ამავე ტიპს უნდა მივაკუთვნოთ ამ სახის შემთხვევები: *καὶ ἰδοὺ φωνή ἐκ τῶν οὐρανῶν λέγουσα· οὗτός ἐστιν...*] და ჳმა იყო ჳეცით და თქუა: ესე არს... [მ. 3:17 CDEFGHIK] (ბერძნულში არაა *ἐγένετο* – იყო ზმნა).

⁹³ და]– F. დადად-ყო G.

⁹⁴ თქუა] ჳრქუა C.

⁹⁵ Blass and Debrunner 1961, 217.

εἶπεν δὲ πρὸς αὐτὸν ὁ ἄγγελος· μὴ φοβοῦ, Ζαχαρία...

ჰრქუა მას ანგელოზმან მან: ნუ გეშინინ, ზაქარია... [ლ. 1: 13 CDEFGHIK].

καὶ ὑστερήσαντος οἴνου λέγει ἡ μήτηρ τοῦ Ἰησοῦ πρὸς αὐτόν· οἶνον οὐκ ἔχουσιν.

და ვითარ მოაკლდა ღვინო, **ჰრქუა** იესუს დედამან მისმან: ღვინო არა აქუს [ი. 2: 3 DEFGHIK].

Εἶπεν δὲ καὶ παραβολῆν...

ეტყოდა მათ იგავსაცა: [ლ. 6: 39 CDEFGHIK].

მიზეზი, რის გამოც ზემოთ მოყვანილ მაგალითებში მეტყველების წრის მიმღებები ქართულში ზმნის პირიანი ფორმებით გადმოდის, ის არის, რომ გიორგი მთაწმიდლისეული რედაქციის შემდეგ (ე.წ. ქართული ვულგატა, XI საუკუნის შუა წლები) სახარება-ოთხთავის ახალი რედაქცია არ შექმნილა. ელინოფილურ პერიოდში ოთხთავის ტექსტის შემდგომი გადამუშავება ოდენ ეგზეგეტიკურ თხზულებებში გვხვდება და იგი მიზნად არ ისახავდა სახარების ახალი რედაქციის შექმნას. ამის მიუხედავად, ვფიქრობთ, ინტერესმოკლებული არ უნდა იყოს თეოფილაქტე ბულგარელის მიერ დაწერილი ლუკასა და იოანეს სახარებების განმარტებების ულტრაელინოფილური სტილით შესრულებული ქართული თარგმანების⁹⁶ კიმენის (სახარების ტექსტის) ენაზე დაკვირვება. როგორც მოსალოდნელი იყო, ბერძნული დედნის პლეონასტურად გამოყენებული *λέγων* მიმღეობა, ისევე როგორც სხვა მიმღეობები, ქართულად მიმღეობებითვეა გადმოტანილი (თუმცა არა ყოველთვის): *Καὶ ἀποκριθεὶς ὁ ἄγγελος εἶπεν αὐτῷ] მიუგო ან-*

⁹⁶ სავარაუდოდ, ქართულად თარგმნილი უნდა ყოფილიყო მათეს სახარების თარგმანებაც, რომელსაც ჩვენამდე არ მოუღწევია. მარკოზის სახარების თარგმანება ჯერჯერობით არაა გამოცემული. იოანეს სახარების განმარტების ქართულად მთარგმნელი შესაძლოა, იოანე პეტრიწი ყოფილიყო (ცქიტიშვილი 2010, 3-11), ხოლო ლუკას სახარებისა – იოანე ჭიშქიმელი (სარჯველაძე 2010, VII).

გელოზმან მან და ჰრქუა [ლ. 1:19 CFGHIK],⁹⁷ შდრ.: და მიმგებლმან ანგელოზმან ჰრქუა მას; *κέκραγεν λέγων* დადად-ყო და თქუა: [ი. 1:15 CDEFGHIK],⁹⁸ შდრ.: დადადებდა, მეტყუელი...

5. პირდაპირი ნათქვამის წინ გამოყენებული მეტყველების წრის ზმნები ქართულ ორიგინალურ ჰაგიოგრაფიაში. ცნობილია, რომ ბიბლიური წიგნების თარგმანის ენა ქართველი მწერლებისთვის ეტალონს წარმოადგენდა, ამიტომ მოსალოდნელი იყო, რომ ამ პოზიციაში მეტყველების წრის ერთზე მეტი ზმნის გამოყენებას ორიგინალურ ჰაგიოგრაფიაშიც ეჩინა თავი. ამ ძეგლებში უფრო იშვიათად, მაგრამ მაინც დასტურდება პირდაპირი ნათქვამის წინ თქუმა/რქუმა ზმნის პლეონასტურად გამოყენების შემთხვევები (თუმცა ზოგჯერ არაა ყველა ნუსხაში), ჩვენი დაკვირვებით, უმეტესად მიგება („პასუხის გაცემა“) ზმნის შემდეგ:

და უთხრა სპარსმან მან ფარულად და ჰრქუა: მე ვითარ მიცნობიეს... [შუმ. 14:20-21].⁹⁹

და ჩუენ მიუგეთ და ვარქუთ: წარსწყმიდე თავი შენი... [შუმ. 14:26-27].¹⁰⁰

და ვითარცა ცისკარ ოდენ იყო, იკითხა და თქუა მსახურის მიმართ¹⁰¹ მისისა, ვითარმედ: [შუმ. 17:23].¹⁰²

და შესამესა კრიაკესა მოუწოდა მცველსა ერთსა, ჰკითხა მას და ჰრქუა: აქამოდდე... [შუმ. 21:21].

და ამცნო მსახურსა მას და ჰრქუა: ნუმცა... [შუმ. 18:1-2].¹⁰³

და მე მიუგე და ვარქუე: ძაძისა სამოსელი... [შუმ. 25:29].

⁹⁷ მან]-CF.

⁹⁸ დადატ-ყო CFHIK.

⁹⁹ მიუთხრა BCDEFGHIKL. და ჰრქუა]- BCDEFGHIKL.

¹⁰⁰ ვარქუთ A. და ვარქუთ]- H.

¹⁰¹ ამ შემთხვევაში სინტაქსური კონსტრუქციაც ბერძნულის კალკს წარმოადგენს. ქართულისთვის ბუნებრივი იქნებოდა: ჰრქუა მსახურსა...

¹⁰² ჰკითხა HK. და თქუა]-KH. თქუა]ჰრქუა BCDEFGJL. მსახურსა BCDEFGHIKL. მიმართ]- BCDEFGHIKL.

¹⁰³ და ჰრქუა]- BCDEFGHIKL.

და მერმე ვვედრე სამოელს არქედიაკონსა და ვარქუ: უფალო, ნუ გეწყინებინ... [ევსტ. 36:17-18].¹⁰⁴

მიუგო მას სანატრელმან კონსტანტი და **ჰრქუა**: მეცა უწყი... [კონსტ. 167:27].

მიუგო მას წმიდამან მოწამემან ქრისტეცმან და **ჰრქუა**: მეცა უწყი... [კონსტ. 168:25].

მაშინ **მიუგო** წმიდამან კონსტანტი მოვლინებულთა მათ და **ჰრქუა** ესრე: არქუთ მეფესა... [კონსტ. 169:18].

მიუგო წმიდამან გობრონ და **ჰრქუა** ამირასა მას: გვედრები, ჳელმწიფეო... [გობრ. 181:13].

ხოლო მათ ესთენ ოდენ **მიუგეს** და **ჰრქუეს** მშობელთა მათ-თა: [კოლ. 185:3].

ხოლო წმიდათა მათ ყრმათა შემდგომად დუმილისა **მიუგეს** დედის ძმასა თვსსა და **ჰრქუეს**: ჩუენდა კმა-არს... [დავ. ტირიჭ. 187:16].¹⁰⁵

როგორც ვხედავთ, სეპტუაგინტის ბერძნულისთვის დამახასიათებელი ებრაიზმი, პირდაპირი ნათქვამის წინ მეტყველების წრის, როგორ წესი, ორი ფორმის გამოყენება, ებრაულისა და ბიბლიის ბერძნულის გავლენით ახალ აღთქმაშიც იჩენს თავს, ხოლო ბიბლიური წიგნების ქართული თარგმანების ენის გავლენით – ორიგინალურ ჰაგიოგრაფიულ მწერლობაშიც. საშუალი ქართულიდან ეს ენობრივი მოვლენა ქრება, თუმცა უიშვიათესად შესაძლოა, ამ პერიოდის გვიანდელ თხზულებებშიც გამოკრთეს.¹⁰⁶

¹⁰⁴ და ვარქუ]– CEFGHI.

¹⁰⁵ ამავე ჯგუფში უნდა განვიხილოთ შემთხვევები: მაშინდა იწყო სიტყუად და თქუა: რამსა ჳელ-იწიფა... [შუმ. 14:26-27]; მას ჳამსა სიტყუად იწყო თუვდოსი და ჰრქუა დასა თვსსა თაგინეს: ჳ დაო... [დავით. ტირიჭ. 190:1-2] და სხვ.

¹⁰⁶ ხოლო მათ მიუგეს მას და ჰრქუეს: [არჩილი, ალექსანდრიანი, 96, 17 Titus]; მათ მიუგეს და უთხრეს: [თეიმურაზ II, თიმსარიანი, 11, 8, 45 Titus]...

ბიბლიოგრაფია

აბულაძე, ილია. რედ. 1964. *ძველი ქართული აგიოგრაფიული ლიტერატურის ძეგლები*. I. თბილისი: მეცნიერება.

ბიბლია. 2017. *ძველი აღთქმა*. II. თბილისი: კორნელი კეკელიძის სახელობის საქართველოს ხელნაწერთა ეროვნული ცენტრი.

Blass, F. and Debrunner, A. 1961. *A Greek Grammar of the New Testament and Other Early Christian Literature*. Cambridge. Chicago, Illinois: The Cambridge University Press. The University of Chicago Press.

გიორგობიანი, თინათინ. 2019. *ძვლებერძნულ-ქართული ლექსიკონი*. თბილისი: ლოგოსი.

გულეღანი, ციციო. 2014. *ბარუქის წიგნის ქართული ვერსიების წარმომავლობა*. ნაშრომი შესრულებულია ფილოლოგიის მაგისტრის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად. სამეცნ. ხელმძღვანელი: ასოც. პროფ. ანა ხარანაული. თსუ: ხელნაწერი.

დანელია, კორნელი. 1998. „სინტაქსური კონტამინაცია ძველ ქართულში“. *ნარკვევები ქართული სამწერლობო ენის ისტორიიდან*. ტომი I. 7-18. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.

დანელია, კორნელი. 1998ა. „მხატვრული ენისა და სტილის ზოგიერთი საკითხი ბიბლიურ წიგნთა ძველი ქართული თარგმანის მიხედვით“. *ნარკვევები ქართული სამწერლობო ენის ისტორიიდან*. ტომი I. 443-471. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.

დანელია, კორნელი. 1998ბ. „vav consecutivum-ის გადმოცემა თანმიმდევრობის „და“ კავშირით“. *ნარკვევები ქართული სამწერლობო ენის ისტორიიდან*. ტომი I. 33-41. თბილისი: თბილისის უნივერსიტეტის გამომცემლობა.

დონდუა, კარპუხ. 1949. „დამოკიდებული წინადადების განვითარების ისტორიიდან ძველ ქართულში“. *თბილისის სახ. უნივერსიტეტის შრომები*. XXXVII: 193-207.

ენუქაშვილი, რუბენ. 1977. „პრედიკატული განსაზღვრების საკითხი ძველ ქართულში“. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ძველი ქართული ენის კათედრის შრომები. 20: 151-163.

ენუქაშვილი, რუბენ. 1988. „სიტყუა „სამოციქულოს“ ქართულ რედაქციებში“. თსუ ძველი ქართული ენის კათედრის შრომები. 27: 154-161.

ერთელიძევილი, ფარნაოზ. 1962. *ჰიპოტაქსის საკითხები ქართულში*. სადისერტაციო შრომა, წარმოდგენილი ფილოლოგიურ მეცნიერებათა კანდიდატის სამეცნიერო ხარისხის მოსაპოვებლად. თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტი: ხელნაწერი.

ინგოროყვა, პავლე, 1939. „ქართული მწერლობის მოკლე მიმოხილვა“. *მნათობი*. 4: 94-138. თბილისი: სახელგამი.

კიზირია, ანტონ. 1968. „განსაზღვრებითი დამოკიდებული წინადადება ძველ ქართულში“. *საქ. სსრ მეცნიერებათა აკადემია, მაცნე, ე/ლ*. 2: 179-195.

კიზირია, ანტონ. 1969. *რთული წინადადების შედგენილობა ძველ ქართულში*. თბილისი: მეცნიერება.

Kharanauli, Anna. 2013. "Battling the Myths: What Janguage Was the Georgian Amos Translated From?" *XV Congress of the International Organization for Septuagint and Cognate Studies. SBLSCS 64*. eds. Wolfgang Kraus et al. 241-265. Atlanta: SBL.

ლურსმანაშვილი, ელენე. 2020. *მიქეას წინასწარმეტყველების უძველესი ქართული თარგმანის ენისა და თარგმანის ტექნიკის საკითხები*. ნაშრომი შესრულებულია ფილოლოგიის მაგისტრის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად. სამეცნ. ხელმძღვანელი: ასოც. პროფ. ანა ხარანაული. თსუ: ხელნაწერი.

მაგრაქველიძე, თამარ. 2019. *ზაქარიას წინასწარმეტყველების ქართული თარგმანის წარმომავლობა და თარგმანის ხასიათი*. ნაშრომი შესრულებულია ფილოლოგიის მაგისტრის აკადემიური ხარისხის მოსაპოვებლად. სამეცნ. ხელმძღვანელები: ასოც. პროფ. ანა ხარანაული, ასოც. პროფ. ნათია ჩანტლაძე. თსუ: ხელნაწერი.

მარტიროსოვი, არამ. 1946. „თანდებული ქართულში.“ *იბერიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება*. I: 203-246.

მელიქიშვილი, დამანა. 1975. *იოანე ჰეტრიჩის ფილოსოფიურ შრომათა ენა და სტილი*. თბილისი: განათლება.

Mirotadze, Natia. 2013. “The Influence of the Biblical Translation on the Postpositional System of the Georgian Literary Language.” *Oriental Languages in Translation*. IV. Krakow: 179-187.

სარჯველაძე, სოფიო. 2010. *თეოფილაქტე ბულგარელი, თარგმანებად ლუკას სახარებისად*. ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა და გამოკვლევა დაურთო სოფიო სარჯველაძემ. თბილისი: ნეკერი.

ურუშაძე, აკაკი. 1987. *ძველი ბერძნული ენა*. თბილისი: განათლება.

ქურციკიძე, ციალა. 1973. *ძველი აღთქმის აპოკრიფული (არაკანონიკური) წიგნების ქართული ვერსიები*. წიგნი II. თბილისი: მეცნიერება.

ჩხუბიანიშვილი, დარეჯან. 1961. „ზოგიერთი სინტაქსური კონსტრუქციის მონაცვლეობისათვის ძველ ქართულში (სამი შატბერდული ხელნაწერის მიხედვით).“ *ქართველურ ენათა სტრუქტურის საკითხები*. II: 185-195.

ცქიტიშვილი, თინათინ. 1976. *ეზეკიელის წიგნის ძველი ქართული ვერსიები*. თბილისი: მეცნიერება.

ცქიტიშვილი, თინათინ. 2010. *თეოფილაქტე ბულგარელი, განმარტება იოანეს სახარებისა*. ტექსტი გამოსაცემად მოამზადა, შესავალი და ლექსიკონი დაურთო თინათინ ცქიტიშვილმა. I. თბილისი: ნეკერი.

ხარანაული, ანა. 2006. სალექციო კურსი: *ძველი ქართული თარგმანის თეორია და პრაქტიკა*. თბილისი: თსუ-ს ელექტრონული სწავლების პორტალი.

<https://e-learning.tsu.ge/enrol/index.php?id=1531>

ხარანაული, ანა. 2009. „ბიბლიის ძველი ქართული თარგმანის ტექნიკა (ხანმეტი ესაიას, იერემიას და ეზრა I-ის ფრაგმენტების

მაგალითზე)“. ბიზანტოლოგია საქართველოში 2. რედ. ნელი მა-
ხარაძე, მარინა გიორგაძე, 938-968.

Wallace, Daniel B. 1966. *Greek Grammar. Beyond the Basics*. Grand
Rapids, Michigan: Zondervan Publishing House.

Ziegler, Joseph, ed. 1976. *Septuaginta, Vetus Testamentum
Graecum. XV. Jeremias – Baruch – Threni – Epistula Jeremiae*.
Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht.

Ziegler, Joseph, ed. 1984. *Septuaginta. Vetus Testamentum
Graecum. XIII. Duodecim prophetae*. Göttingen: Vandenhoeck &
Ruprecht.

ელექტრონული რესურსები

ძველი აღთქმის ქართული ვერსიების აკადემიური გამოცემის
ელექტრონული ვერსია

<http://www.bible.ge/Manuscript/2win.htm>

ქართული ოთხთავის აკადემიური ტექსტის (ლუკა, იოანე) ელ-
ექტრონული ვერსია <http://ogg.tsu.ge/>

„ტიტუსის“ მონაცემთა ელექტრონული ბაზა [https://titus.uni-
frankfurt.de/](https://titus.uni-frankfurt.de/)

პროგრამა „Bible Works – Version 10.0.4.216.“

<https://www.bibleworks.com/>

პირობითი აღნიშვნები და შემოკლებათა განმარტება

O – Ath.-1, ოშკის ბიბლია, დაცული ათონის ივერიის მონას-
ტრის წიგნთსაცავში (978-979 წწ.)

J – Jer-11/7, იერუსალიმის ბიბლია, დაცული იერუსალიმის
ბერძნული საპატრიარქოს ბიბლიოთეკაში (XI ს.)

G – A-1108, გელათის კატენებიანი ბიბლია, დაცული თბილი-
სის კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში,
ჩვენამდე მოღწეული ორი ხელნაწერთ: A-1108 ავტოგრაფული
ნუსხითა და Q-1152 მისი ასლით (XII-XIII სს.)

S – A-51, მცხეთური, ანუ საბას ბიბლია, დაცული თბილისის კ. კეკელიძის სახელობის ხელნაწერთა ეროვნულ ცენტრში (XVII-XVIII სს.)

B – A-455, ბაქარის, ანუ მოსკოვური ბეჭდური ბიბლია (1743 წ.)

C – ს.ი.ე.მ. 22, ადიშის ოთხთავი (897 წ.)

D – H-1660, ჯრუჭის ოთხთავი (936 წ.)

E – A-1453, პარხლის ოთხთავი (973 წ.)

F – ურბნისის ოთხთავი (XI ს.)

G – პალესტინური ოთხთავი (1048 წ.)

H – A-1335, ვანის ოთხთავი (XII-XIII სს.)

I – ეჩმიადინის ოთხთავი (XII-XIII სს.)

K – Q-908, გელათის ოთხთავი (XII-XIII სს.)

შუშ. – მარტვილობა შუშანიკისი

ევსტ. – მარტვილობა ევსტათი მცხეთელისა

კონსტ. – მარტვილობა კონსტანტი კახისა

გობრ. – მარტვილობა მიქაელ-გობრონისი

კოლ. – მარტვილობა კოლაელ ყრმათა

დავ. ტირიჭ. – მარტვილობა დავით და ტირიჭანისი¹⁰⁷

¹⁰⁷ აღნიშნული ჰაგიოგრაფიული ტექსტებისთვის იხ. აბულაძე 1964.

Lela Tsikhelashvili

Ivane Javakhishvili Tbilisi State University, Georgia

Rendition of the Verbs and Verbals (Participles) of Saying in the Georgian Versions of the Bible (According to the Books of the Minor Prophets)

Key words: Georgian versions of the Bible, verbs of saying

It is well known that the Septuagint Greek is characterized by the use of more than one (as a rule, two) verbs and verbals (participles) of saying¹⁰⁸ before the direct speech, which is a Semitism, for instance: Amos 7:14: *καὶ ἀπεκρίθη Ἀμωσ καὶ εἶπεν πρὸς Ἀμασιαν* LXX. *ძიუგო ამოს და ჰრუჟა ამასიას*: OJ. *და ძიუგო ამმოს და თუჟა ამასიას მიძარს*: SB. *Then answered Amos, and said to Amaziah* KJV. The aim of the given paper is to analyze the issue of translation of the verbs and participles of saying into Georgian. With this aim, I have compared the old Georgian translation (*Bibles of Oshki* (978-979) and *Jerusalem* (11th c.)) of all the twelve books of the Minor Prophets with the Georgian version of the Hellenophile period (Preserved in the *Bibles of Gelati* (12th-13th cc.), *Saba* (17th-18th cc.) and *Bakar* (1743)).

Observation of the Georgian versions of the Bible has proved that the earlier translator takes more account of the nature of the Georgian language. Therefore, the old versions of the Bible occupy a somewhat intermediate position between the formal and dynamic translations, whereas the translator-revisor of the Hellenophile period tries hard to preserve formal-structural or semantic equivalence with the Greek language. The examples of usage of two forms of verbs of saying before the direct speech are sometimes found in the original Georgian hagiography (5th-11th cc.).

¹⁰⁸ ინგლისური ტერმინისთვის იხ. Wallace 1966, 649; Blass and Debrunner 1961, 170, 204 და სხვ.